МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра загальної та клінічної психології

Випускна кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Гарщаль Тетяни Миколаївни

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

Спеціальність 053 Психологія
Освітньо-професійна програма Клінічна психологія
Робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Науковий керівник:
Власюк Дмитро Петрович,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та клінічної психології Волинського національного університету імені Лесі Українки

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №_____
засідання кафедри загальної та
клінічної психології
від _____202__р

Завідувач кафедри
Журавльова О.В. _____

ЛУЦЬК 2025

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота: 78 сторінок, 1 рисунок, 7 таблиць, 56 джерел, 12 додатків.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично визначити здатність особистості до критичного мислення як чинника психологічної безпеки.

Об'єкт дослідження: критичне мислення як основа психологічної безпеки особистості.

Предмет дослідження: визначення рівня сформованості критичного мислення як компоненти психологічної безпеки студентської молоді.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс теоретичних і емпіричних методів. Теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація) застосовувалися для вивчення наукових підходів до проблеми критичного мислення та психологічної безпеки. Емпіричну базу склали валідні психодіагностичні методики: «Діагностика ригідності» Г. Айзенка, адаптований тест критичного мислення Л. Старкі, тест «Конформність – навіюваність» Клаучек–Деларю, тест Уотсона–Глейзера, методика «Діагностика психологічної безпеки особистості» І. Приходько. Обробку результатів здійснено за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена (rs).

Наукова новизна дослідження полягає у розгляді критичного мислення як провідного чинника психологічної безпеки особистості, що забезпечує стійкість до маніпуляцій, розвиток саморегуляції, емоційної рівноваги та усвідомленого прийняття рішень. Емпірично підтверджено позитивний взаємозв'язок між рівнем критичного мислення та показниками психологічної безпеки студентів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання їх у психолого-педагогічній практиці, підготовці лекційних і методичних матеріалів, розробленні спецкурсів, тренінгових програм і рекомендацій для підвищення рівня критичного мислення та психологічної безпеки студентів.

Ключові слова: критичне мислення, психологічна безпека, студентська молодь, емоційна стійкість, саморегуляція, навіюваність, ригідність, інформаційна безпека, стресостійкість.

ANNOTATION

Master's Thesis: 53 pages, 1 figure, 7 tables, 56 references, 12 appendices.

Purpose of the study: to investigate critical thinking as a factor of an individual's psychological safety.

Object of the study: critical thinking as the foundation of psychological safety of the individual.

Subject of the study: determination of the level of development of critical thinking as a component of psychological safety among university students.

Research methods. To achieve the stated goal, a set of theoretical and empirical methods was applied. Theoretical methods (analysis, synthesis, generalization, systematization) were used to study scientific approaches to the problem of critical thinking and psychological safety. The empirical base included valid psychodiagnostic techniques: "Diagnosis of Rigidity" by H. Eysenck, the Adapted Critical Thinking Test by L. Starkey, the "Conformity–Suggestibility" Test by Klaucek–Delarue, the Watson–Glaser Test, and the "Diagnosis of Psychological Safety of an Individual" method by I. Prykhodko. The results were processed using Spearman's rank correlation coefficient (rs).

Scientific novelty of the study lies in considering critical thinking as a key factor of psychological safety that ensures resistance to manipulation, development of self-regulation, emotional balance, and conscious decision-making. The study empirically confirmed a positive relationship between the level of critical thinking and indicators of psychological safety among students. **Practical significance** of the obtained results consists in their possible application in psychological and pedagogical practice, preparation of lecture and methodological materials, development of special courses, training programs, and recommendations aimed at enhancing the level of critical thinking and psychological safety of students.

Keywords: critical thinking, psychological safety, student youth, emotional resilience, self-regulation, suggestibility, rigidity, information security, stress resistance.

ЗМІСТ

ВСТУП…… 5
…
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ 8
ОСОБИСТОСТІ……... 8
1.1 Критичне мислення як психологічне явище: сутність, структура та основні 1
характеристики……. 3
1.2. Психологічна безпека особистості: сутність та чинники її забезпечення…… 1
.. 9
1.3 Критичне мислення як складова психологічної безпеки особистості в 2
умовах 6
війни……..
Висновки до розділу 1 …….
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ 2
СФОРМОВАНОСТІ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК 7
КОМПОНЕНТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ 2
СТУДЕНТІВ……. 7
2.1. Організація та методичне забезпечення 3
дослідження……. 1
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження…… 4
Висновки до розділу 3
2……... 4
ВИСНОВКИ…… 5
….

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ 4
ДЖЕРЕЛ…… 8
ДОДАТКИ…… 5
…. 4

ВСТУП

Актуальність теми. Критичне мислення багатьма науковцями розглядається як ключове поняття сучасної освітньої парадигми. Його актуальність зумовлена особливостями сьогодення: з одного боку, суспільство дедалі виразніше набуває рис інформаційного, а з іншого –перебуває у стані постійних трансформацій. Інформаційна революція вимагає вдосконалення не лише техніки та технологій, а й самої людини, передусім її мислення. Р. Пауль слушно наголошував, що «у майбутньому головним капіталом стане не сама інформація, а її виробник – особа, здатна не лише опрацьовувати дані, а й контролювати процеси їх створення» [56, с. 106].

В умовах російсько-української війни ці прогнози набули особливої гостроти. Інформаційні потоки перетворилися на один із найнебезпечніших інструментів впливу на людину, адже саме через них здійснюється маніпуляція свідомістю, формування хибних уявлень і цілеспрямовані спроби дестабілізації психологічного стану населення. За таких умов критичне мислення постає не лише як інтелектуальний ресурс, а й як необхідна умова психологічної безпеки особистості. Воно дає змогу людині зберігати

незалежність суджень, протидіяти дезінформації та підтримувати внутрішню стійкість перед викликами когнітивної війни.

Питанням розвитку критичного мислення присвячено чимало наукових праць таких зарубіжних дослідників, як Д. Клустер, Р. Пауль, Д. Кахеман, Д. Халперн та інші. В Україні цю проблематику активно вивчають С. Максименко, М. Пустовойт, О. Тягло та інші науковці.

Попри значну увагу до теми, дослідження, що поєднують критичне мислення з поняттям психологічної безпеки особистості, залишаються недостатньо опрацьованими. Зокрема, ще потребують глибшого вивчення аспекти, пов'язані з визначенням складових психічної безпеки особистості в умовах війни, а також з'ясуванням, яку саме роль відіграє критичне мислення у формуванні цієї безпеки.

Адже воно допомагає людині зберігати психологічну рівновагу, чинити опір зовнішнім впливам та протидіяти інформаційно-психологічним атакам з боку ворога.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично визначити здатність особистості до критичного мислення як чинника психологічної безпеки.

Для досягнення мети було розроблено наступні **завдання дослідження:**

1) визначити критичне мислення як психологічне явище, його сутність, структуру та основні характеристики;

2) з'ясувати психологічну безпеку особистості, її сутність та чинники забезпечення;

3) проаналізувати критичне мислення як складова психологічної безпеки особистості в умовах війни;

4) провести емпіричне дослідження рівня сформованості критичного мислення як компоненти психологічної безпеки студентів.

Об'єкт дослідження: критичне мислення як основа психологічної безпеки особистості.

Предмет дослідження: визначення рівня сформованості критичного мислення як компоненти психологічної безпеки студентської молоді.

Методи дослідження: для розв'язання поставлених задач використано як загальнонаукові методи, так і методи психологічного дослідження:

– теоретичні методи: аналіз науково-теоретичних джерел з метою дослідження ступеню розробленості теми, теоретичне моделювання психологічних засад розвитку критичного мислення в умовах освітнього закладу;

– емпіричні методи: «Діагностика ригідності» Г. Айзенка; Адаптований тест критичного мислення Л. Старкі; Тест «Конформність – навіюваність» Клаучек, Деларю; Тест Уотсона-Глейзера; «Діагностика психологічної безпеки особистості» фахівця екстремального виду діяльності (І. Приходько).

– організаційні методи: метод поперечних зрізів (для визначення рівня розвитку критичного мислення студентів);

– статистичні методи: коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (r-Спірмена).

Наукова новизна дослідження полягає в розгляді критичного мислення як ключової основи психологічної безпеки особистості, що забезпечує стійкість до маніпуляцій та здатність ухвалювати усвідомлені рішення. У роботі обґрунтовано взаємозв'язок критичного мислення й психологічної безпеки та розроблено практичні рекомендації для студентів щодо розвитку цього мислення як ресурсу підвищення їхньої інформаційної грамотності та стресостійкості.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані як ілюстративні матеріали для наукових статей, текстів лекцій, практичних занять, навчальних посібників, розроблення спецкурсів і методичних рекомендацій. а також для проведення поглиблених досліджень проблеми у закладах освіти.

Апробація результатів. Результати магістерського дослідження апробовано під час роботи IV Міжнародної науково-практичної конференції

«Актуальні проблеми клінічної психології та нейропсихології», що відбулась 5-6 червня 2025року та представлено у публікації:

Гарщаль Т.М., Коструба Н.С. Критичне мислення як складова психологічної безпеки особистості в умовах війни Актуальні проблеми клінічної психології та нейропсихології : зб. тез доп. IV міжнар. наук.-практ. конф. (5 – 6 червня 2025 р., м. Луцьк, Україна). Луцьк: Вежа-Друк, 2025. С. 160-163.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел 56 найменувань. Робота містить 10 таблиць, 7 рисунків. Загальний обсяг роботи – 78 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Критичне мислення як психологічне явище: сутність, структура та основні характеристики

У сучасній психології критичне мислення трактується як одна з ключових когнітивних здібностей особистості, що забезпечує адекватне сприйняття, інтерпретацію та оцінку інформації. Його роль не зводиться виключно до інтелектуальної сфери, оскільки воно має виразний психологічний вимір, тісно пов’язаний із процесами саморегуляції, підтриманням емоційної рівноваги та збереженням психологічної безпеки.

Одним із найвідоміших дослідників, що розробив концепцію критичного мислення, є професор філософії Колумбійського університету Метью Ліпман. Він визначає його як поєднання комплексу навичок роботи з інформацією (аргументація та обґрунтування суджень, виявлення альтернатив, здатність до продуктивного мислення та сприйняття нових ідей)

і певних диспозицій (усвідомлення потреби у самокорекції методів дослідження, увага до процедур аналізу, відкритість до різних точок зору, готовність до критичного ставлення як до інших, так і до себе). Водночас диспозиції не є навичками у прямому сенсі, проте вони формують готовність особистості до їх ефективного використання [53].

Процес критичного мислення, за М. Ліпманом, включає чотири послідовні етапи:

– критичний аналіз практики інших;

– самокритичне осмислення власних дій;

– корекція власної практики;

– самокорекція як постійний процес удосконалення [54, с. 11].

Дещо відмінне бачення критичного мислення подає Д. Клустер. На його думку, цей «процес розгортається тоді, коли нові, вже засвоєні ідеї підлягають перевірці, оцінюванню, подальшому розвитку та практичному застосуванню» [51, с. 37].

Дослідник визначає низку ознак критичного мислення, яке:

– ґрунтується на самостійності розумової діяльності;

– інформація виступає вихідним пунктом аналізу, але ніколи не є його кінцевою метою;

– процес починається з постановки запитань і виявлення проблемних ситуацій, що потребують вирішення;

– критичне мислення зорієнтоване на досягнення переконливої аргументації;

– має соціальний характер, адже будь-яка думка уточнюється й удосконалюється в процесі обміну з іншими людьми [51, с. 37].

Важливо підкреслити, що у цій концепції акцент зроблено передусім на етапах роботи з інформацією: аналізі, формулюванні запитань, аргументації та обговоренні результатів пізнавальної діяльності.

Р. Пауль, у свою чергу, наголошує на багатоваріантності визначень критичного мислення, які можуть відрізнятися між собою, але не суперечать один одному. Він запропонував таке робоче визначення: *«Критичне мислення – це мислення про мислення, коли суб'єкт розмірковує з метою вдосконалення власних розумових процесів»* [56, с. 274]. Учений підкреслює важливість двох ключових моментів: критичне мислення невід'ємно пов'язане з процесом самовдосконалення; спирається на дотримання стандартів коректного оцінювання мисленнєвих операцій [56, с. 312].

Таким чином, у працях Клустера та Паула критичне мислення трактується як динамічний процес перевірки й удосконалення інтелектуальної діяльності, що забезпечує не лише якість засвоєння інформації, а й розвиток особистості через постійну рефлексію та самокорекцію.

Проблематика критичного мислення посідає помітне місце й у вітчизняних наукових дослідженнях.

Так, С. Максименко визначає його як «здатність об'єктивно оцінювати як позитивні, так і негативні аспекти явищ і фактів, відокремлювати цінне від хибного не лише у зовнішньому середовищі, а й у власних думках, перевіряти прийняті рішення та ретельно зважувати аргументи «за» і «проти» незалежно від впливу оточення» [25, с. 214]. Вчений підкреслює, що «ключовим аспектом критичного мислення є оцінка, адже вона завжди ґрунтується на певних критеріях. Це означає, що критичність передбачає співвіднесення реальності з ідеалом (або стандартом) та визначення рівня їх відповідності. Як наслідок, формується план дій, спрямований на досягнення такої відповідності. У цьому сенсі критичне мислення можна розглядати як здатність до самоорганізації інтелектуальної діяльності» [25, с. 287].

О. Тягло, своєю чергою, характеризує критичне мислення як «цілеспрямований і здатний до саморегуляції процес судження, що здійснюється через інтерпретацію, аналіз, оцінювання та формулювання висновків. При цьому важливим є усвідомлення тих фактологічних,

концептуальних, методологічних, критеріальних чи контекстуальних підстав, на яких ґрунтується судження» [31, с. 26].

Дослідник називає критичне мислення своєрідною «просунутою сучасною логікою» і підкреслює, що «лише опанування її принципів дозволяє особистості ефективно виявляти й відхиляти помилки, незалежно від їхньої природи – випадкової чи навмисної. Оволодіння цими навичками забезпечує здатність швидко та аргументовано визначати істину в ситуаціях протистояння неправді або маніпуляціям, а також відстоювати її як у власному інтересі, так і на користь близького соціального оточення» [31, с. 27].

Українська дослідниця І. Приходько розглядає критичне мислення як «здатність особистості усвідомлювати власну позицію щодо певного питання, здійснювати аналіз подій та надавати їм критичну оцінку» [27].

Узагальнюючи результати наукових пошуків у цій сфері, дослідник С. Терно підкреслює, що «критичне мислення є складовою загальної структури мислення в процесі пізнання та відноситься до мислення вищого порядку» [35, с. 311].

Структуру мислення вчений подає у вигляді трирівневої системи:

– **загальне мислення**: універсальний процес обробки інформації;

– **предметне мислення**: опрацювання інформації в межах конкретної науки з використанням її методів, доповнене предметними та методологічними знаннями;

– **критичне мислення**: процес контролю, оцінювання та вдосконалення як загального, так і предметного мислення [34, с. 54].

Кожний рівень включає попередній та характеризується власними змістовними й операційними блоками.

С. Терно виділив такі провідні положення концепції критичного мислення:

а) **Властивості**: усвідомленість, самостійність, рефлексивність, цілеспрямованість, обґрунтованість, контрольованість, самоорганізованість.

б) Складові:

- *знання*: методологічні принципи (потреба у самокорекції, увага до процедури, врахування інших точок зору, критичність до себе);

- *загальні стратегії* (розчленування проблеми, аналіз часткових аспектів, використання графічних і смислових схем, аналіз засобів і цілей тощо);

- *процедури*: постановка проблеми та виявлення суперечностей; аргументація з добором доказів і контраргументів; виявлення фактів, що не узгоджуються з власною позицією; обґрунтування та оцінка альтернатив; фальсифікація; узагальнення; формування гіпотез і висновків.

в) **Функції**: розв'язання практичних та проблемних завдань, формування висновків, оцінка ймовірностей, ухвалення рішень.

г) **Генезис**: розвиток критичного мислення зумовлюється низкою чинників – цільовими установками, змістом, методами, засобами, формами та стилем навчання. Найважливішою умовою його становлення є створення проблемних ситуацій у навчальному процесі, що стимулюють активну інтелектуальну діяльність [34, с. 53].

Отже, проведений теоретичний аналіз засвідчив, що у сучасній науковій думці здійснюються активні пошуки щодо уточнення сутності критичного мислення, його критеріїв, ефективних стратегій формування та типологізації підходів до розуміння змісту й форм прояву.

У різних концепціях критичне мислення розглядається з багатьох ракурсів, зокрема як:

– складова наукового мислення та його буденний прототип;

– спосіб упорядкування та осмислення особистістю здобутих знань;

– риса особистості (здатність до критичності);

– елемент постіндустріальної культурної традиції;

– форма метамислення, тобто мислення «вищого порядку»;

– системне утворення з певним складом, структурою та функціями;

– поєднання операційної (оцінювальної) та диспозиційної (ціннісно-мотиваційної) компонент пізнавальної діяльності;

– механізм самоорганізації та самовдосконалення особистості;

– процес активного й цілеспрямованого осмислення, аналізу, синтезу та оцінки інформації для формулювання висновків;

– система послідовного аналітичного оцінювання та рефлексії, що забезпечує обґрунтоване прийняття рішень.

З огляду на повторюваність і деталізацію характеристик та структурних компонентів критичного мислення у різних підходах, доцільним є вироблення інтегрального визначення.

У контексті даного дослідження, к**ритичне мислення** визначемо як специфічний тип розумової діяльності, що передбачає вироблення стратегій прийняття рішень у процесі розв'язання завдань і проблемних ситуацій на основі здобуття та опрацювання інформації; включає здійснення рефлексивних (аналітичних, контрольних, оцінних) дій щодо будь-якого об'єкта чи явища, у тому числі власного мислення; ґрунтується на зіставленні різних точок зору, формуванні власної позиції та об'єктивному оцінюванні результатів як власної, так і сторонньої діяльності.

1.2. Психологічна безпека особистості: сутність та чинники її забезпечення

В умовах воєнних викликів питання психологічної безпеки особистості набуває особливої актуальності. Її розглядають як ключовий компонент психічного здоров'я та особистісної стійкості, що забезпечує здатність зберігати внутрішню рівновагу, протидіяти стресовим впливам і адаптуватися до динамічних змін середовища.

Психологічна безпека відображає не лише суб'єктивне відчуття впевненості та захищеності, а й формується під впливом комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників, зокрема індивідуально-психологічних характеристик, соціальної підтримки, умов життєдіяльності та загального стану суспільства.

Згідно з підходом І. Приходька, «психологічна безпека може розглядатися як системне явище, що функціонує у вигляді цілісної динамічної структури з властивими їй внутрішніми та зовнішніми зв'язками й закономірностями» [29, с. 270]. Таким чином, вона постає як багаторівнева система, до складу якої входять психічні процеси, стани й властивості, що перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодії.

А. Литвинчук визначає психологічну безпеку особистості як «стан захищеності свідомості від зовнішніх впливів, здатних всупереч волі та бажанню змінювати психічні стани, психологічні характеристики чи поведінку людини, що може призвести до радикальних трансформацій її життєвого шляху» [24, с. 155].

А. Харченко розглядає психологічну безпеку особистості як «інтегральне утворення, що поєднує два основні компоненти:

– **психологічну захищеність** від негативних впливів і психологічного насильства, яка забезпечує збереження психічного здоров'я та задоволення базових потреб у самозбереженні;

– **психологічну незалежність,** що відкриває можливості для свідомого саморозвитку» [44, с. 444].

У такій інтерпретації рівень психологічної безпеки може варіюватися від низького до високого залежно від індивідуальних характеристик, освітнього рівня, потреб і мотивів особистості. **Низький рівень** виявляється у відчутті постійної потенційної загрози, невизначеності щодо майбутнього, неможливості прогнозувати результати власних дій. Натомість **високий рівень** асоціюється зі станом стабільного задоволення умовами життя, зокрема у матеріальній та професійній сферах.

Іншу позицію висловлюють С. Бойко та В. Оверчук та ін., які визначають психологічну безпеку як **інтегративну характеристику суб'єкта**, що відображає ступінь задоволення базової потреби в безпеці. Критерієм у цьому випадку виступає інтенсивність переживань психологічного благополуччя чи неблагополуччя [26, с. 463].

Узагальнення наукових досліджень дозволяє виділити основні показники психологічної безпеки, серед яких:

– стійкість у соціальному середовищі;

– здатність до самоконтролю, управління поведінкою та емоціями;

– упевненість у власних силах, адекватна самооцінка та цілеспрямованість;

– уміння вибудовувати міжособистісні стосунки;

– задоволеність собою, самовпевненість, життєрадісність;

– почуття контролю над ситуацією;

– позитивний досвід подолання труднощів;

– домінування позитивних психічних станів, відсутність надмірної тривожності чи занепокоєння.

Чинники забезпечення психологічної безпеки особистості варто розглядати у взаємозв’язку з її суб’єктивним відчуттям захищеності. Саме від того, наскільки індивід почувається у безпеці, залежить його інтерпретація навколишньої дійсності, побудова внутрішньої картини світу, визначення життєвих орієнтирів і цінностей.

Потреба в безпеці належить до базових людських потреб і проявляється вже в ранньому дитинстві. Оптимальний психічний і фізичний розвиток дитини можливий лише за умови забезпечення психологічної безпеки [10]. Тільки перебуваючи у суб’єктивно безпечному середовищі, особистість здатна повноцінно функціонувати, розвиватися та реалізовувати власний потенціал [5, с. 33]. Досягнувши відчуття психологічної безпеки, індивід може вибудовувати своє життя у гармонії з соціумом і природою, а також формувати власну систему смислової регуляції, що включає ідеали, цінності та прагнення [12].

На рівень відчуття безпеки значно впливають індивідуально-психологічні особливості людини. Важливу роль відіграють зрілість і різноманітність захисних механізмів, а також сформованість конструктивних

копінг-стратегій. Саме ці два фактори вважаються ключовими у процесі адаптації до складних і стресогенних обставин.

Механізми психологічного захисту – це здебільшого неусвідомлювані процеси, які допомагають зменшити інтенсивність психічного дискомфорту, спричиненого стресовою ситуацією. Натомість **копінг-стратегії** частково усвідомлювані: вони спрямовані на зниження відчуття психологічної загрози та підвищення внутрішньої безпеки.

Їхня дія може мати два основні вектори:

а) орієнтація на активне розв'язання проблеми;

б) зменшення її негативних наслідків і регуляція пов'язаного з нею стресу [16].

Кожна особистість володіє індивідуальним поєднанням копінг-стратегій та механізмів психологічного захисту. У ситуаціях загрози та стресу саме ця унікальна комбінація визначає рівень психологічного комфорту та суб'єктивного відчуття безпеки.

Вагомим чинником, що визначає рівень психологічної безпеки, є наявність та доступність ресурсів. Під ресурсами розуміють усе те, що індивід може використовувати для задоволення власних потреб і подолання життєвих викликів. Їх умовно поділяють на **ресурси середовища** та **особистісні ресурси**.

Ресурси середовища охоплюють різні форми зовнішньої допомоги, яку людина отримує від соціального оточення чи суспільних інститутів (приклади таких ресурсів наведено вище). **Особистісні ресурси** включають індивідуальні здібності, навички та особливості психіки.

До психологічних ресурсів особистості належать когнітивні, емоційні, вольові, психомоторні характеристики, риси характеру та поведінкові стратегії, а також життєвий досвід, що впливає на реакції людини в умовах небезпеки.

Окрему групу становлять **професійні ресурси**: знання, уміння, досвід, необхідні для реалізації професійної діяльності [30, с. 73]. Наприклад,

володіння затребуваною професією чи іноземною мовою дозволяє внутрішньо переміщеним особам знайти роботу в новому середовищі, зокрема за кордоном. Це сприяє фінансовій стабільності, знижує відчуття небезпеки й відновлює контроль над власним життям.

До особистісних ресурсів відносять також **фізичні ресурси** – стан фізичного та психічного здоров'я. Здорова, активна й незалежна людина відчуває себе більш захищеною, ніж та, що має хронічні хвороби чи потребує постійного догляду.

Не менш важливими є **матеріальні ресурси** та можливість їх відновлення й поповнення. Наявність роботи, пасивного доходу, фінансової підтримки від держави чи благодійних організацій зміцнює відчуття безпеки [37, с. 9].

Отже, різноманітність і доступність особистісних ресурсів безпосередньо підвищують рівень психологічної безпеки, оскільки формують у людини впевненість у власній здатності задовольняти потреби та долати виклики середовища. Відчуття психологічної безпеки індивіда ґрунтується на особливостях психічних процесів, зокрема сприйняття та аналізу стимулів навколишнього середовища. Оскільки ці процеси мають індивідуальний характер, вони визначають різницю у рівні відчуття безпеки та здатності людей адекватно реагувати на небезпечні ситуації [30, с. 73].

Психологічна безпека безпосередньо залежить від усвідомлення власної захищеності, стійкості та впевненості у можливості подолати життєві труднощі. Вона формується у результаті взаємопов'язаних процесів сприйняття й оцінки чинників небезпеки та наявних ресурсів.

На когнітивному рівні індивід оцінює умови середовища, співвідносить їх зі своїми ціннісними орієнтаціями та життєвим досвідом, визначає доступні ресурси й формує моделі поведінки, зокрема й у ситуаціях загрози.

Здатність ефективно використовувати як внутрішні, так і зовнішні ресурси, а також досвід успішного подолання кризових ситуацій підвищують

упевненість у власних силах. Це, своєю чергою, сприяє зростанню рівня психологічної безпеки та знижує залежність від зовнішніх обставин.

Отже, особистість, яка усвідомлює свої можливості та обмеження, відчуває себе більш компетентною у подоланні проблем і впевненою у здатності забезпечити власну безпеку. Вона орієнтується не лише на зовнішні фактори, а й на внутрішні ресурси, що дозволяє організувати безпечне й комфортне існування, забезпечити задоволення базових потреб і підтримувати психологічну стійкість.

Більший рівень відчуття безпеки також розширює потенціал особистості у взаємодії з соціальним середовищем. Це відкриває доступ до додаткових ресурсів і підтримки з боку інших людей, що ще більше зміцнює психологічну безпеку [14, с. 112].

Важливим чинником формування відчуття психологічної безпеки є ставлення особистості до проблемних ситуацій. Здатність долати труднощі, засвоювати уроки з власного досвіду та використовувати їх для розвитку формує позитивний досвід подолання криз. Особа, яка сприймає перешкоди та стресові ситуації як можливість для зростання, здатна трансформувати проблеми на завдання й здобувати нові, більш ефективні стратегії подолання травматичних подій. Таке ставлення допомагає особистості змістити фокус із самого переживання проблеми на пошук шляхів її розв’язання. Унаслідок цього людина концентрується на активних діях, що підвищує впевненість у собі та сприяє зростанню рівня психологічної безпеки.

Ключовим чинником також виступає самооцінка. Адекватна самооцінка дозволяє реалістично оцінювати власні сильні та слабкі сторони, що забезпечує готовність до зустрічі з життєвими викликами. Це формує активну життєву позицію, сприяє взаємодії з іншими та розвиває відповідальне ставлення як до себе, так і до оточення.

Активна позиція передбачає готовність до дій у складних обставинах: пошук оптимальних рішень, звернення по допомогу, бажання самому підтримати інших. Такі стратегії посилюють відчуття власної сили та

впевненості, зміцнюючи психологічну безпеку. Натомість пасивна позиція, що проявляється у сподіванні на «само собою мине» чи у відволіканні від проблем, лише тимчасово знижує напругу. У довгостроковій перспективі вона підвищує рівень тривожності та посилює відчуття небезпеки.

Таким чином, психологічна безпека особистості ґрунтується на взаємодії зовнішніх умов і внутрішніх ресурсів. Вона виявляється у здатності зберігати власну цілісність та функціональність у різних обставинах.

Суб'єктивне відчуття безпеки залежить як від характеристик середовища, так і від особистісних якостей індивіда – його досвіду, самооцінки, активності та готовності до конструктивної взаємодії з реальністю.

Психологічна безпека охоплює низку взаємопов'язаних складових:

– психічні стани людини, які безпосередньо впливають на безпеку її життєдіяльності;

– особистісні характеристики, що відображають рівень захищеності життя та діяльності;

– психічні процеси, породжені життям і діяльністю, які визначають здатність особистості забезпечувати власну безпеку [37, с. 14].

Іншими словами, психологічна безпека постає як багаторівнева динамічна система. Вона виражає ступінь суб'єктивного відчуття захищеності людини, її вміння підтримувати оптимальний рівень функціонування, здатність усвідомлювати чинники небезпеки та застосовувати механізми їх подолання. Важливим аспектом є й уміння зберігати стабільність психіки та ефективно взаємодіяти з іншими у різних сферах соціально-психологічного простору.

Дослідження сутності цього явища та аналіз чинників його забезпечення дозволяють краще зрозуміти механізми підтримання внутрішньої рівноваги та сприяють виробленню стратегій, що підсилюють психологічну стійкість особистості.

1.3. Критичне мислення як складова психологічної безпеки особистості в умовах війни

Повномасштабна війна РФ проти незалежної України радикально трансформувала життя громадян. Сьогодні кожен українець змушений існувати в умовах постійного стресу, спричиненого як прямою загрозою життю та здоров'ю (щоденні ракетні обстріли), так і ускладненнями соціально-економічного характеру.

Додатковим чинником є інформаційний тиск: суспільство занурене в безперервний потік дезінформації, фейкових новин та маніпулятивних повідомлень, що поширюються в межах ІПСО (інформаційно-психологічних операцій), метою яких є навмисне посилення психологічної напруги та дестабілізація суспільства. У таких умовах критичне мислення постає як ключовий захисний інструмент – своєрідна ментальна зброя, здатна протидіяти когнітивному тиску, маніпуляціям та дезінформації, забезпечуючи внутрішню стійкість особистості й колективу [47].

Як підкреслює Н. Громова, «у межах когнітивної резистентності саме здатність людини свідомо й зважено сприймати події довкола визначає рівень її психологічної захищеності. Чим вищими є впевненість та внутрішня стійкість, тим ефективніше особистість здатна протистояти деструктивному впливу» [10, с. 81].

Дослідник В. Бучко вважає, що «виконуючи функцію розумового «фільтра», критичне мислення дозволяє зберігати внутрішній баланс, уникати паніки, зменшувати вплив невизначеності та тривоги. Це, у свою чергу, сприяє зміцненню психологічної стійкості, зокрема в осіб, що перебувають у складних умовах, як-от військовослужбовці, внутрішньо переміщені особи та ін. [7, с. 223].

Як зазначає С. Саутвік, «здатність зберігати ясність мислення в складних ситуаціях дозволяє оперативно обробляти інформацію, згадувати попередній

досвід подолання труднощів, приймати раціональні рішення та вчитися на новому» [38, с. 241].

Опановуючи навички критичного мислення, людина не намагається уникати невизначеності, а навпаки – приймає її як реальність, не піддаючись впливу ворожої пропаганди чи маніпулятивних пояснень. Такий підхід сприяє зміцненню психічної стійкості, що є важливим компонентом загальної резильєнтності особистості.

Наочно ілюструє силу критичного мислення висловлювання В. Франкла, який, переживши жахи концтабору, зазначав: «Першими ламалися ті, хто вірив, що це скоро скінчиться. За ними – ті, хто вважав, що цьому ніколи не буде кінця. Вижили ті, хто зосередився на власних діях, не будуючи ілюзій і не покладаючи надій на обставини» [39]. Цей приклад яскраво демонструє, як критичне мислення дозволяє зберегти тверезий погляд на реальність, брати відповідальність за себе та діяти відповідно до ситуації, а не очікувань.

Таким чином, критичне мислення – це не просто форма раціонального мислення, а глибокий когнітивно-аналітичний процес, що формує усвідомлене ставлення до навколишнього світу. Воно допомагає особистості залишатися конструктивною, зберігати внутрішню рівновагу та ефективно чинити опір деструктивним інформаційним впливам [20, с. 105].

Цей процес ґрунтується на логічному аналізі, рефлексії та глибокому осмисленні й включає розвиток таких ключових умінь:

– уміння аргументовано заперечувати маніпулятивні твердження;

– здатність перевіряти обґрунтованість власних суджень;

– навички виявлення причинно-наслідкових зв’язків [41, с. 11].

У цьому сенсі критичне мислення допомагає людині уникати когнітивних пасток і формувати обґрунтоване уявлення про реальність, дозволяє особистості не піддаватись пропаганді, відрізнити психологічні маніпуляція та спеціально підготовлені фейкові наративи в інтернеті. Саме критичне мислення в такій ситуації виступає важливим інструментом

збереження внутрішньої рівноваги, допомагаючи відокремлювати істинне від хибного, аналізувати події та формувати усвідомлену позицію.

Одним із сучасних механізмів збереження психологічної безпеки в умовах інформаційного перевантаження та інформаційно-психологічного впливу є критичне ігнорування (critical ignoring). Цей термін увів у науковий обіг С. Вайнбергер, наголошуючи на тому, що в умовах постійного потоку новин, соціальних мереж і дезінформаційних кампаній недостатньо лише розвивати критичне мислення – потрібно ще й навчитися цілеспрямовано відмовлятися від обробки певної інформації, яка є токсичною, маніпулятивною або такою, що відволікає від головних цілей [45].

Критичне ігнорування можна розглядати як когнітивно-поведінкову стратегію, що спрямована на зменшення негативного впливу інформаційного шуму та психологічно небезпечних повідомлень. На відміну від повного уникнення інформації (що може вести до дезорієнтації та замкненості), критичне ігнорування передбачає свідомий вибір: які джерела варто аналізувати, а які – відкидати ще на етапі їхнього сприйняття.

У контексті війни та інформаційно-психологічних атак цей механізм стає засобом когнітивної гігієни [20, с. 113].

На рис. 1.1 представлено структуру критичного ігнорування в моделі психологічної безпеки особистості [23, с. 13].

Рис. 1.1. Структура критичного ігнорування в моделі психологічної безпеки особистості

Схема (див. рис. 1.1) відображає послідовний механізм захисту особистості від деструктивних інформаційних впливів.

Першим етапом є критичне мислення, яке забезпечує уважний і раціональний аналіз інформаційних потоків. На цій основі здійснюється оцінка достовірності даних та виявлення маніпулятивних технік. Якщо інформація визначається як потенційно небезпечна для психоемоційного стану, наступним кроком стає критичне ігнорування, що полягає у свідомій відмові реагувати на маніпулятивні повідомлення. Це, у свою чергу, сприяє зниженню емоційного навантаження, дозволяє уникнути паніки чи інформаційного перевантаження.

Завершальним результатом виступає збереження психологічної рівноваги та підвищення психологічної безпеки особистості, що є особливо важливим у воєнних умовах, коли інформаційно-психологічні атаки стають систематичними [20, с. 16].

Розглянемо практичні способи застосування критичного ігнорування в контексті забезпечення психологічної безпеки в інтернет-просторі:

а) Вибіркове ставлення до джерел інформації. Для отримання новин, актуальних повідомлень чи оголошень варто користуватися лише перевіреними та авторитетними ресурсами. Натомість чутки, емоційні заклики, провокації та маніпулятивний контент доцільно ігнорувати, оскільки вони є характерними інструментами ІПСО [26, с. 469].

б) ***Раціональне планування часу взаємодії з інформацією.*** Доцільно визначати заздалегідь, скільки часу відводити на перегляд новин, пошти чи соціальних мереж. Рекомендовано не перевищувати однієї години на добу та

встановлювати конкретні часові проміжки для цього, аби запобігти «зануренню» у потік нефільтрованої інформації, уникнути перевантаження та хронічного стресу [42].

в) ***Захист емоційної сфери.*** Слід відмовлятися від перегляду контенту, що викликає надмірні негативні емоції (страх, гнів, агресію), адже здебільшого він навмисно поширюється з маніпулятивною метою.

г) ***Фокус на збереженні психологічного здоров'я.*** Критичне ігнорування передбачає утримання від токсичних дискусій, агресивних коментарів та словесних конфліктів в онлайн-просторі, оскільки такі взаємодії не приносять реальної користі, натомість виснажують та погіршують психологічний стан [43, с. 4].

Таким чином, у реаліях російсько-української війни критичне ігнорування стає дієвим інструментом підтримки внутрішньої рівноваги, ясності мислення та емоційної стійкості, що, у свою чергу, є необхідною умовою збереження інформаційно-психологічної безпеки.

Критичне мислення та психологічна безпека взаємопов'язані, оскільки виконують схожі захисні й адаптивні функції в житті особистості.

Психологічна безпека – це стан внутрішньої стабільності, впевненості та захищеності від надмірного психологічного тиску, що гарантує збереження цілісності людини та її здатність до повноцінної самореалізації. **Критичне мислення** виступає інструментом, який допомагає аналізувати загрози, перевіряти достовірність інформації, розпізнавати маніпуляції та приймати усвідомлені рішення [27].

Розвинене критичне мислення дозволяє:

а) знижувати ризик виникнення деструктивних психоемоційних станів, що зумовлені інформаційним перевантаженням або невизначеністю;

б) застосовувати **критичне ігнорування**, тобто відсіювати несуттєву чи повторювану інформацію, концентруючись лише на головному.

Це економить час, який можна спрямувати на продуктивну діяльність, знижуючи рівень психологічного навантаження.

По-перше, критичне мислення допомагає швидко розпізнавати маніпулятивні наративи, які навмисно поширює країна-агресор. Завдяки цьому механізм критичного ігнорування активується автоматично - людина просто залишає сторінку, не витрачаючи уваги й енергії на шкідливий контент. Це зменшує негативний вплив дезінформації на психіку.

По-друге, критичне мислення у поєднанні з критичним ігноруванням дає змогу ухвалювати обґрунтовані рішення на основі перевірених фактів, зберігати час і ресурси, уникати зайвих емоційних коливань та підвищувати продуктивність.

По-третє, цей тандем сприяє підтриманню **ментального здоров'я**: зменшення інформаційного шуму забезпечує когнітивну гігієну та запобігає професійному й емоційному вигоранню [6, с. 285].

Отже, у сучасних умовах війни особливої актуальності набуває здатність особистості протистояти інформаційним маніпуляціям, які становлять невід'ємну частину інформаційної війни. Засоби масової інформації, виступаючи потужним інструментом комунікації, мають значний вплив на свідомість людей, формуючи їхні емоції, переконання та моделі поведінки [7, с. 223].

У періоди загостреної інформаційної напруги саме **критичне мислення** стає чинником психологічної стійкості, що допомагає людині зберігати незалежність суджень і захищати себе від маніпулятивного впливу. Водночас **критичне ігнорування** можна розглядати як практичне продовження критичного мислення. Якщо критичне мислення дає змогу аналізувати та оцінювати достовірність інформації, то критичне ігнорування допомагає своєчасно відсікати інформаційні «пастки», не допускаючи їхнього негативного впливу на психоемоційний стан.

Як підкреслюють дослідники, зокрема С. Куцепал, Г. Лазос та ін., «уміння свідомо відмовлятися від споживання окремих повідомлень є ключовим компонентом психологічної стійкості в умовах когнітивної війни.

Це значно зменшує ризик маніпулятивного впливу й сприяє формуванню відчуття психологічної безпеки» [20, с. 115].

Таким чином, критичне мислення та критичне ігнорування створюють умови для формування безпечного інформаційного простору. Це передбачає вибір перевірених джерел новин, регламентацію часу, відведеного на їх перегляд, а також усвідомлення ознак психологічних маніпуляцій. Усе це значно підвищує рівень інформаційної та психологічної безпеки громадян України.

Висновки до розділу 1

У результаті теоретичного аналізу проблеми критичного мислення та психологічної безпеки особистості було з'ясовано, що критичне мислення виступає важливою когнітивною основою забезпечення психологічної стійкості людини. Воно розглядається як специфічний тип розумової діяльності, що передбачає рефлексивне, аналітичне та оцінне осмислення інформації, зіставлення різних поглядів, формування власної аргументованої позиції й прийняття усвідомлених рішень у проблемних ситуаціях.

Встановлено, що психологічна безпека є багаторівневою динамічною системою, яка відображає здатність особистості зберігати цілісність, стабільність та ефективність функціонування в умовах зовнішніх і внутрішніх впливів. Вона визначається взаємодією середовищних чинників (соціальних, інформаційних, емоційних) та внутрішніх ресурсів людини – самооцінки, рівня рефлексії, емоційної стійкості, досвіду подолання труднощів.

Теоретичний аналіз дозволив дійти висновку, що розвинене критичне мислення сприяє підвищенню рівня психологічної безпеки, оскільки забезпечує вміння розпізнавати маніпуляції, оцінювати достовірність інформації, зберігати емоційну рівновагу та приймати адекватні рішення в умовах стресу чи інформаційного тиску.

Крім того, сформоване критичне мислення та здатність до критичного ігнорування виступають основою інформаційної безпеки, адже дозволяють

людині вибудовувати власний безпечний інформаційний простір, контролювати споживання новинного контенту та знижувати вплив деструктивних інформаційних потоків.

Отже, у теоретичному розділі було обґрунтовано, що критичне мислення є ключовим чинником психологічної безпеки особистості, оскільки забезпечує її внутрішню стабільність, адаптивність і здатність ефективно взаємодіяти з соціальним та інформаційним середовищем.

РОЗДІЛ 2
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК КОМПОНЕНТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТУДЕНТІВ

2.1. Організація та методичне забезпечення дослідження

Сучасні суспільні реалії, зокрема повномасштабна війна в Україні, позначені високим рівнем стресу, інформаційного тиску та соціальної напруги, що створює серйозні виклики для психічного здоров’я людини. Постійний потік тривожних новин, пережитий досвід втрат, невизначеність майбутнього вимагають від особистості здатності зберігати внутрішню рівновагу, критично сприймати інформацію та приймати зважені рішення.

У цих умовах критичне мислення стає важливим чинником психологічної безпеки, оскільки допомагає людині протистояти маніпуляціям, дезінформації, панічним настроям і деструктивним емоціям. Воно сприяє збереженню адекватного сприйняття себе та світу, формує здатність аналізувати події без емоційних перекручень і зберігати стійкість навіть у складних життєвих ситуаціях, пов’язаних із війною.

Розвинене критичне мислення допомагає особистості зберігати внутрішню рівновагу, аналізувати інформацію об’єктивно, відокремлювати правдиві факти від маніпуляцій, а також приймати усвідомлені рішення навіть у стресових ситуаціях. Саме ці якості забезпечують психологічну безпеку –

здатність людини зберігати стабільність, автономність і впевненість у власних силах попри зовнішні загрози. Отже, зазначені аспекти й визначають актуальність теми дослідження.

Мета дослідження: Емпірично визначити здатність особистості до критичного мислення як чинника психологічної безпеки та виявити особливості взаємозв'язку між розвитком критичного мислення й показниками психологічної безпеки особистості.

Гіпотеза дослідження: Розвинене критичне мислення сприяє підвищенню рівня психологічної безпеки студентської молоді, оскільки забезпечує здатність до рефлексії, саморегуляції, усвідомленого прийняття рішень та опору деструктивним впливам соціального середовища: отже, чим вищий рівень розвитку критичного мислення, тим вищий рівень відчуття психологічної безпеки особистості.

База дослідження. Сукупність вибірки була представлена 50 респондентами – студентами 1–4 курсу факультетів Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Вік опитаних: від 18 до 22 років.

Вибір цієї групи респондентів зумовлений їхньою підвищеною чутливістю до впливу невизначеності та стресових факторів, спричинених пережитими травматичними подіями, що може істотно позначитися на стані їхнього психічного здоров'я.

Дослідження здійснювалося з використанням сучасних дистанційних засобів комунікації в період із 1 по 10 квітня 2025 року (через соціальні мережі «Facebook», «Instagram» та електронну пошту). Залучення учасників відбувалося шляхом розміщення оголошення про набір респондентів у соціальних мережах. Перед участю всі респонденти були поінформовані про етичні засади дослідження, зокрема про гарантію конфіденційності отриманих даних та нерозголошення особистої інформації.

Методи дослідження: Для розв'язання поставлених задач використано як загальнонаукові методи, так і методи психологічного дослідження.

З метою теоретичного обґрунтування дослідження здійснено:

– **аналіз і узагальнення науково-теоретичних джерел** із проблеми критичного мислення, психологічної безпеки, ригідності та конформності;

– **систематизацію наукових підходів** до визначення сутності та структури критичного мислення як психологічного утворення;

– **теоретичне моделювання** психологічних засад розвитку критичного мислення в умовах закладу вищої освіти, що дозволило визначити взаємозв'язок між когнітивними та особистісними чинниками формування психологічної стійкості.

Для безпосереднього вивчення особливостей критичного мислення та психологічної безпеки студентів було використано **психодіагностичний інструментарій**:

1) ***Методика «Діагностика ригідності» (Г. Айзенк)*** – застосовувалася для визначення рівня когнітивної гнучкості особистості, здатності до змін, адаптації та прийняття нових рішень.

Високий рівень ригідності може ускладнювати формування критичного мислення, оскільки така особистість менш схильна до переосмислення інформації та прийняття нових точок зору.

Методика містить 20 тверджень, відповіді на які оцінюються у балах.

0–6 балів – низький рівень ригідності (висока когнітивна гнучкість);

7–13 балів – середній рівень ригідності;

14–20 балів – високий рівень ригідності (жорсткість мислення, схильність до консерватизму) [2].

2) ***Адаптований тест критичного мислення (Л. Старкі)*** – використовувався для оцінювання здатності студентів до логічного аналізу, перевірки достовірності інформації, аргументованості суджень і сформованості критичної позиції щодо отриманих даних.

У межах дослідження тест застосовувався як інструмент для кількісного вимірювання рівня розвитку критичного мислення. Оцінювання результатів здійснювалося за кількістю правильно виконаних завдань (від 0 до 27 балів).

З метою інтерпретації даних було введено умовний розподіл рівнів розвитку критичного мислення:

0–8 балів – низький рівень;

9–18 балів – середній рівень;

1**9–27 балів** – високий рівень [1].

3) ***Тест «Конформність – навіюваність» (Клаучек, Деларю)*** – призначений для виявлення рівня **конформності** (схильності людини піддаватися впливу групи, змінювати свою думку під тиском авторитетів чи соціальних норм) та **навіюваності** (готовності приймати чужі судження без критичної оцінки).

Шкала оцінювання:

0–6 балів – низький рівень конформності (самостійність, незалежність суджень);

7–13 балів – середній рівень (помірна навіюваність, схильність до компромісів);

14–20 балів – високий рівень (виражена піддатливість впливу, групова залежність) [18].

4) **Тест критичного мислення Уотсона-Глейзера** – використовувався для діагностики налітичного й рефлексивного компонентів критичного мислення, зокрема вміння робити висновки на основі фактів, оцінювати логічність аргументів та розрізняти припущення.

Тест оцінює п’ять базових компонентів критичного мислення:

– висновки;

– розпізнавання припущень;

– дедукція;

– інтерпретація;

– оцінка аргументів.

Загалом тест містить 80 завдань, результати яких підсумовуються у загальний показник критичного мислення (0–80 балів) [36].

Для узагальненого аналізу використовуємо умовну шкалу (адаптовану для студентів):

Рівень	Кількість балів	Характеристика
Низький	0–32	Обмежені навички логічного аналізу, труднощі з оцінкою достовірності тверджень
Середній	33–56	Сформовані базові аналітичні навички, потреба у вдосконаленні
Високий	57–80	Розвинене критичне мислення, вміння робити аргументовані висновки

5) ***Методика «Діагностика психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності» (І. Приходько)*** – адаптована до студентського середовища, використовувалася для оцінки рівня емоційної стійкості, впевненості, самоконтролю та відчуття внутрішньої захищеності.

У тесті оцінюється низка параметрів (самоприйняття, самооцінка, саморегуляція, емоційна стабільність, довіра, адаптивність тощо), за підсумками яких формується **інтегральний показник психологічної безпеки** (0–100 балів) [29, с. 60-64].

Орієнтовна шкала інтерпретації:

Рівень	Діапазон балів	Характеристика
Низький	0–49	Вразливість, напруженість, емоційна нестійкість, низька стресостійкість
Середній	50–74	Задовільна психологічна стійкість, окремі труднощі з адаптацією
Високий	75–100	Висока внутрішня стабільність, саморегуляція, відчуття безпеки

Отже, усі обрані методики відзначаються високими показниками **надійності, внутрішньої узгодженості та діагностичної валідності**, підтвердженими попередніми емпіричними дослідженнями. Їх адаптація до українського освітнього середовища забезпечує адекватність отриманих результатів і достовірність подальших висновків.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

На цьому етапі дослідження було здійснено **кількісний і якісний аналіз отриманих емпіричних даних**, що дало змогу перевірити висунуту гіпотезу

та виявити особливості взаємозв'язку між розвитком критичного мислення й показниками психологічної безпеки студентів. Отримані результати дозволили визначити рівень сформованості основних психологічних характеристик, які забезпечують стійкість особистості до зовнішніх впливів і сприяють збереженню психічної рівноваги в умовах стресових ситуацій.

Спочатку було отримано результати за методикою **Г. Айзенка «Діагностика ригідності»**, яка дала змогу оцінити рівень когнітивної та особистісної гнучкості досліджуваних.

У **додатку А** представлено повні результати за даною методикою для 50 респондентів, що брали участь у дослідженні. У **табл. 2.1** подано **узагальнені показники рівня ригідності**, які відображають загальну тенденцію серед студентів досліджуваної вибірки.

Таблиця 2.1

Узагальнені результати рівня ригідності студентів за методикою «Діагностика ригідності» Г. Айзенка (n=50)

Рівень ригідності	Кількість студентів	% від вибірки
Низький (0–6 балів)	8	16%
Середній (7–13 балів)	30	60%
Високий (14–20 балів)	12	24%
Разом	**50**	**100**

Як бачимо з даних табл. 2.1, більшість студентів (60 %) мають **середній рівень ригідності**, що свідчить про відносну когнітивну гнучкість і готовність до адаптації. 24% мають **високий рівень ригідності**, що може бути показником труднощів у зміні установок і сприйнятті нової інформації – це потенційно знижує рівень критичного мислення. Низький рівень ригідності виявлено у 16% респондентів, що характеризує їх як відкритих до нових ідей, здатних до саморефлексії та гнучкого мислення.

Подальший аналіз був спрямований на визначення рівня **критичного мислення** за допомогою **адаптованого тесту Л. Старкі**, що дозволили

оцінити здатність студентів до логічного аналізу, обґрунтування висновків і прийняття рішень на основі доказів.

У **додатку Б** представлено **повну таблицю результатів 50 респондентів** за **адаптованим тестом критичного мислення Л. Старкі (українська адаптація Е. Л. Луценко)**. У **табл. 2.2** подано **узагальнені результати тесту.**

Таблиця 2.2

Узагальнені показники рівня критичного мислення студентів

(тест Л. Старкі, n = 50)

Рівень критичного мислення	Кількість студентів	Відсоток від вибірки
Низький (0–8 балів)	9	18%
Середній (9–18 балів)	31	62%
Високий (19–27 балів)	10	20%
Разом	50	100

З даних табл. 2.2 можемо бачити, що більшість опитаних студентів (62%) продемонстрували **середній рівень критичного мислення**, що свідчить про здатність до логічного аналізу, оцінки достовірності інформації та помірну схильність до рефлексії. **Високий рівень** мають 20% респондентів – вони виявляють аналітичність, вміння розпізнавати маніпуляції, аргументувати власну позицію. **Низький рівень** (18%) може вказувати на труднощі з логічним мисленням, низьку гнучкість у прийнятті рішень і підвищену емоційність у сприйнятті інформації.

Наступна методика **«Конформність–навіюваність» (Клаучек–Деларю)** дала можливість визначити, наскільки студенти здатні зберігати власну позицію в умовах тиску групи чи інформаційного середовища.

У **додатку В** представлено **повну таблицю результатів 50 респондентів** за **тестом «Конформність – навіюваність»**. У **табл. 2.3** подано **узагальнені результати тесту.**

Таблиця 2.3

Узагальнені показники рівня конформності студентів за методикою «Конформність – навіюваність» (n = 50)

Рівень конформності	Кількість студентів	Відсоток від вибірки
Низький (0–6 балів)	8	16%
Середній (7–13 балів)	30	60%
Високий (14–20 балів)	12	24%
Разом	50	100

Отже, дані табл. 2.3 говорять, що більшість студентів (60%) продемонстрували **середній рівень конформності**, що свідчить про їх помірну схильність до соціального впливу та готовність до співпраці при збереженні власної думки. **24% респондентів** мають **високий рівень конформності**, що може вказувати на емоційну вразливість, потребу в схваленні з боку оточення й схильність приймати групову позицію без достатнього критичного аналізу. **Низький рівень** (16%) свідчить про незалежність суджень, розвинене критичне мислення й внутрішню стійкість, що є позитивним чинником **психологічної безпеки особистості**.

На наступному етапі дослідження було проведено **аналіз результатів за тестом критичного мислення Уотсона – Глейзера**, який дозволяє оцінити здатність студента до обґрунтованого судження, логічного висновку, визначення ступеня достовірності аргументів і розрізнення фактів від припущень.

У **додатку Д** представлено **повну таблицю результатів 50 респондентів** за **тестом критичного мислення Уотсона – Глейзера**. У **табл. 2.4** подано **узагальнені результати тесту.**

Таблиця 2.4

Узагальнені показники рівня критичного мислення студентів (тест Уотсона – Глейзера, n=50)

Рівень критичного мислення	Кількість студентів	Відсоток від вибірки
Низький (0–32 балів)	8	16 %
Середній (33–56 балів)	30	60 %

Високий (57–80 балів)	12	24 %
Разом	50	100

Як бачимо з даних табл. 2.4, 60% студентів мають середній рівень критичного мислення, що характеризує їх як осіб, здатних до логічного аналізу та базової аргументації, але з потребою подальшого розвитку навичок глибокого мислення. 24% респондентів показали високий рівень, що свідчить про розвинене вміння робити логічні висновки, оцінювати достовірність тверджень і виявляти приховані припущення. 16% студентів із низьким рівнем продемонстрували схильність до емоційних суджень і труднощі в аргументації, що може знижувати рівень психологічної безпеки та стійкість до дезінформації.

Остання методика **«Діагностика психологічної безпеки особистості» І. Приходько** дозволила оцінити показники емоційної стійкості, саморегуляції, впевненості у собі та внутрішньої стабільності. У **додатку Ж** представлено **повну таблицю результатів 50 респондентів** за методикою І. Приходько «Діагностика психологічної безпеки особистості» (n = 50). У **табл. 2.5** подано **узагальнені результати методики.**

Таблиця 2.5

Узагальнені результати рівня психологічної безпеки

(методика І. Приходько, n = 50)

Рівень психологічної безпеки	Кількість студентів	Відсоток від вибірки
Низький (0–49 балів)	8	16 %
Середній (50–74 балів)	28	56 %
Високий (75–100 балів)	14	28 %
Разом	50	

Отже, отримані результати (див. табл. 2.5), дали змогу констатувати, що понад половина студентів (56%) мають середній рівень психологічної безпеки, що свідчить про загальну адаптованість і відносну емоційну стабільність, але наявність окремих ознак тривожності чи внутрішньої напруги. 28% опитаних демонструють високий рівень психологічної безпеки – вони характеризуються

розвиненою саморегуляцією, впевненістю, позитивним самосприйняттям і низькою піддатливістю до зовнішніх стресорів. 16% студентів мають низький рівень психологічної безпеки – ці особи більш емоційно вразливі, схильні до тривоги, залежні від оцінок оточення. Для них доцільно застосовувати психологічні програми розвитку стресостійкості та критичного мислення.

У Додатку К наведено зведену порівняльну таблицю за результатами п'яти методик, проведених серед 50 студентів Волинського національного університету імені Лесі Українки, а у табл. 2.6 узагальнений аналіз взаємозв'язків між показниками критичного мислення та психологічної безпеки.

Таблиця 2.6

Узагальнені результати рівня сформованості критичного мислення та психологічної безпеки по методиках

Методика	Показник	Середнє значення	Стандартне відхилення	Рівень
Ригідність (Айзенк)	0–24	11.4	±3.2	Середній
Критичне мислення (Л. Старкі)	0–27	20.1	±3.9	Високий
Конформність–навіюваність (Клаучек–Деларю)	0–30	12.8	±3.5	Помірна
Критичне мислення (Уотсон–Глейзер)	0–80	49.6	±11.2	Середній
Психологічна безпека (І. Приходько)	0–100	68.4	±12.7	Середній–високий

Аналіз узагальнених показників (див. табл. 2.6) засвідчив, що більшість студентів характеризуються **середнім рівнем ригідності**, що свідчить про помірну гнучкість мислення та здатність до адаптації.

Рівень **критичного мислення** за тестом Л. Старкі є **високим**, а за тестом Уотсона–Глейзера – **середнім**, що підтверджує достатню сформованість аналітичних та рефлексивних умінь у студентської молоді.

Показник **конформності–навіюваності** виявився **помірним**, тобто більшість студентів зберігають незалежність суджень і критичність до зовнішнього впливу.

Рівень **психологічної безпеки** перебуває в межах **середнього–високого**, що вказує на загальну емоційну стабільність, відчуття захищеності та здатність до саморегуляції в умовах стресу.

Отже, у цілому досліджувана вибірка демонструє **достатній рівень розвитку критичного мислення та психологічної безпеки**, що є позитивним показником когнітивної зрілості й адаптаційного потенціалу студентів.

На наступному етапі дослідження, спираючись на отримані емпіричні дані, було проведено **кореляційний аналіз за методом Спірмена**, який дав змогу визначити **характер і силу взаємозв'язків** між основними досліджуваними показниками – рівнем критичного мислення, ригідності, навіюваності та психологічної безпеки студентської молоді.

Для проведення кореляційного аналізу було виокремлено **оптимальний набір змінних**, що найбільш повно відображають взаємозв'язок між когнітивними, емоційно-вольовими та особистісними компонентами психологічної безпеки.

До аналізу були включені такі **ключові пари показників**:

1) **Старкі ↔ Приходько**.

2) **Уотсон–Глейзер ↔ Приходько.**

3) **Старкі ↔ Клаучек–Деларю.**

4) **Уотсон–Глейзер ↔ Клаучек–Деларю.**

5) **Айзенк ↔ Приходько.**

6) **Айзенк ↔ Старкі.**

На нашу думку, саме ці пари показників є найбільш репрезентативними, оскільки вони **відображають взаємозв'язок між когнітивними характеристиками (критичне мислення, ригідність)** та **емоційно-особистісними аспектами психологічної безпеки (стійкість, навіюваність, відчуття безпеки)**. Такий підхід дозволив комплексно простежити, як

розвиток критичного мислення, гнучкість мислення та схильність до навіюваності впливають на психологічну стабільність і саморегуляцію студентів.

Отже, спочатку порівняємо результати **критичного мислення за методикою Л. Старкі** та **психологічної безпеки особистості за методикою І. Приходько**. Метою було визначити, чи існує статистично значущий зв'язок між рівнем розвитку критичного мислення студентів та їхньою психологічною стійкістю.

Отриманий результат показав, що коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між цими показниками становить $\mathbf{r_s = 0.951}$, що свідчить про **дуже високий прямий зв'язок (Додаток Л)**.

При обчисленні критичних значень для вибірки N = 50 тут і далі отримуємо:

– $p = 0.05$ → критичне значення $r_s = 0.27$

– $p = 0.01$ → критичне значення $r_s = 0.35$

Оскільки $\mathbf{r_s = 0.951 > 0.35}$, нульова гіпотеза ($H_0$) про відсутність кореляції відхиляється.

Таким чином, **кореляція між рівнем критичного мислення та психологічною безпекою студентів є статистично значущою**. Це підтверджує гіпотезу дослідження: студенти з більш розвиненим критичним мисленням демонструють **вищий рівень психологічної безпеки**, що проявляється у здатності до саморегуляції, рефлексії та опору деструктивним впливам соціального середовища.

Далі проаналізуємо зв'язок між **критичним мисленням за методикою Уотсона–Глейзера** та **психологічною безпекою за методикою І. Приходько**. Метою було визначити, чи впливає рівень аналітичного мислення студентів на їхню емоційну стійкість і здатність до саморегуляції.

Отриманий результат показав, що коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між цими показниками становить $\mathbf{r_s = 0.95}$, що свідчить про **дуже високий прямий зв'язок (Додаток М)**.

Оскільки $\mathbf{r_s = 0.95 > 0.35}$, нульова гіпотеза ($H_0$) про відсутність кореляції відхиляється.

Отже, **кореляція між рівнем аналітичного мислення та психологічною безпекою студентів є статистично значущою**. Це свідчить, що **розвинене аналітичне мислення сприяє емоційній стійкості**, покращує здатність до саморегуляції, прийняття зважених рішень і ефективне протистояння стресовим та деструктивним впливам соціального середовища.

Далі розглянемо зв'язок між **критичним мисленням за методикою Л. Старкі** та **конформністю–навіюваністю за методикою Клаучек–Деларю**. Метою було визначити, чи впливає рівень розвитку критичного мислення на схильність студентів до навіюваності та соціального впливу.

Отриманий результат показав, що коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між цими показниками становить $\mathbf{r_s = -0.947}$, що свідчить про **дуже високий обернений зв'язок (Додаток Н)**.

Оскільки $\mathbf{|r_s| = 0.947 > 0.35}$, нульова гіпотеза ($H_0$) про відсутність кореляції відхиляється.

Таким чином, **кореляція між критичним мисленням та навіюваністю є статистично значущою**, і її напрямок обернений. Це свідчить, що **розвинене критичне мислення знижує схильність студентів до навіюваності**, дозволяє їм критично оцінювати інформацію, протистояти соціальному тиску та уникати автоматичного прийняття чужих думок без аналізу.

На наступному етапі розглянемо зв'язок між **рівнем ригідності за методикою Г. Айзенка** та **психологічною безпекою за методикою І. Приходько**. Метою було визначити, чи впливає когнітивна жорсткість та інертність мислення на емоційну стійкість та здатність до саморегуляції студентів.

Отриманий результат показав, що коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між цими показниками становить $\mathbf{r_s = -0.769}$, що свідчить про **високий обернений зв'язок (Додаток П)**.

Оскільки $|r_s|$ = **0.769 > 0.35**, нульова гіпотеза (H_0) про відсутність кореляції відхиляється.

Таким чином, **кореляція між ригідністю та психологічною безпекою є статистично значущою**, і її напрямок обернений. Це свідчить, що **висока ригідність знижує психологічну безпеку студентів**, проявляється у зниженні адаптивності, труднощах саморегуляції та більшій емоційній вразливості при взаємодії з соціальним і інформаційним середовищем.

Далі розглянемо зв'язок між **конформністю-навіюваністю за методикою Клаучек–Деларю** та **психологічною безпекою за методикою І. Приходько**. Метою було визначити, чи впливає схильність студентів до навіюваності на їхню емоційну стійкість та здатність до саморегуляції.

Отриманий результат показав, що коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між цими показниками становить r_s **= –0.92**, що свідчить про **дуже високий обернений зв'язок (Додаток Р)**.

Оскільки $|r_s|$ **= 0.92 > 0.35**, нульова гіпотеза (H_0) про відсутність кореляції відхиляється.

Таким чином, **кореляція між навіюваністю та психологічною безпекою є статистично значущою**, і її напрямок обернений. Це свідчить, що **висока схильність до навіюваності супроводжується підвищеною вразливістю студентів**, проявляється у зниженні емоційної стійкості, слабшій саморегуляції та меншій здатності протистояти деструктивним впливам соціального середовища.

Нарешті, розглянемо зв'язок між **критичним мисленням за методикою Л. Старкі** та **критичним мисленням за методикою Уотсон–Глейзера**. Метою було визначити, наскільки результати двох різних тестів узгоджуються між собою і чи вимірюють вони спільний когнітивний конструкт – рівень критичного мислення студентів.

Отриманий результат показав, що коефіцієнт рангової кореляції Спірмена становить r_s **= 0.943**, що свідчить про **дуже високий прямий зв'язок**

(Додаток С). Оскільки $\mathbf{r_s = 0.943 > 0.35}$, нульова гіпотеза ($H_0$) про відсутність кореляції відхиляється.

Отже, **кореляція між результатами обох тестів критичного мислення є статистично значущою**. Це свідчить про **високу узгодженість двох методик**, підтверджує, що обидва тести адекватно вимірюють один і той же когнітивний конструкт – здатність до критичного та аналітичного мислення, що підвищує достовірність отриманих даних.

У табл. 2.7 подано **узагальнені дані кореляційного аналізу**, які відображають взаємозв'язки між когнітивними та особистісними показниками досліджуваних студентів.

Таблиця 2.7

Узагальнені результати кореляційного аналізу

(коефіцієнт Спірмена, N = 50)

№	Пари змінних	Коефіцієнт r_s	Напрямок зв'язку	Рівень значущості (p)	Інтерпретація
1	Критичне мислення (Л. Старкі) ↔ Психологічна безпека (І. Приходько)	+0.951	прямий	$p < 0.01$	Високий рівень критичного мислення підвищує психологічну безпеку
2	Критичне мислення (Уотсон–Глейзер) ↔ Психологічна безпека (І. Приходько)	+0.950	прямий	$p < 0.01$	Аналітичне мислення сприяє емоційній стійкості
3	Критичне мислення (Л. Старкі) ↔ Конформність–навіюваність (Клаучек–Деларю)	–0.947	обернений	$p < 0.01$	Розвинене критичне мислення знижує навіюваність
4	Ригідність (Г. Айзенк) ↔ Психологічна безпека (І. Приходько)	–0.769	обернений	$p < 0.01$	Висока ригідність знижує психологічну безпеку
5	Конформність–навіюваність (Клаучек–Деларю) ↔ Психологічна безпека (І. Приходько)	–0.920	обернений	$p < 0.01$	Навіюваність супроводжується емоційною вразливістю

6	Критичне мислення (Л. Старкі) ↔ Критичне мислення (Уотсон–Глейзер)	+0.943	прямий	$p < 0.01$	Узгодженість результатів двох тестів критичного мислення

Отже, отримані результати кореляційного аналізу свідчать про наявність **системних взаємозв'язків між когнітивними та особистісно-емоційними характеристиками студентів**.

Найвищі прямі кореляції ($r_s > 0.94$) зафіксовано між показниками **критичного мислення та психологічної безпеки**, що підтверджує гіпотезу про позитивний вплив розвитку критичного мислення на психологічну стійкість.

Також встановлено обернені зв'язки високої сили між **критичним мисленням і навіюваністю ($r_s = –0.947$)**, **ригідністю і психологічною безпекою ($r_s = –0.769$)**, а також між **навіюваністю та психологічною безпекою ($r_s = –0.920$)**. Це вказує, що **ригідність і конформність виступають чинниками ризику для психологічної безпеки**, тоді як **розвинене критичне мислення – її захисним фактором**.

Таким чином, результати підтвердили основну гіпотезу дослідження: **вищий рівень розвитку критичного мислення корелює з вищим рівнем психологічної безпеки студентів**, тоді як **підвищена ригідність та навіюваність** – з її зниженням. Отже, критичне мислення виконує функцію **психологічного захисту**, забезпечуючи стійкість особистості в умовах інформаційного тиску та соціальної нестабільності.

Висновки до розділу 2

Емпіричне дослідження рівня сформованості критичного мислення як компоненти психологічної безпеки студентів виявило такі закономірності:

У більшості студентів зафіксовано **середній рівень розвитку критичного мислення**, що свідчить про достатню здатність до аналізу, логічного оцінювання інформації та усвідомленого прийняття рішень. Водночас частина респондентів демонструє **високі показники критичності мислення**, що є свідченням сформованих когнітивних навичок саморефлексії та аналітичності.

Показники за методикою **І. Приходько** засвідчили, що більшість студентів мають **середній або високий рівень психологічної безпеки**, що характеризується емоційною стійкістю, впевненістю у власних силах та здатністю зберігати внутрішню рівновагу в умовах невизначеності та стресу.

За результатами тесту **Г. Айзенка** виявлено, що надмірна ригідність негативно впливає на психологічну гнучкість особистості та знижує її рівень психологічної безпеки.

Аналіз за методикою **Клаучек–Деларю** показав, що більшість студентів характеризуються **низьким або середнім рівнем навіюваності**, що свідчить про самостійність суджень, критичність сприйняття та стійкість до соціального тиску.

Проведений **кореляційний аналіз за критерієм Спірмена** виявив статистично значущі взаємозв’язки між основними показниками:

– між **критичним мисленням та психологічною безпекою** — високий прямий зв'язок ($r_s \approx 0.95$), що підтверджує, що розвиток критичного мислення сприяє підвищенню психологічної стійкості;

– між **критичним мисленням і навіюваністю** — сильний обернений зв'язок ($r_s = –0.947$), тобто чим вище рівень критичного мислення, тим нижча схильність до зовнішнього впливу;

– між **ригідністю і психологічною безпекою** – обернений зв'язок ($r_s = –0.769$), що вказує на те, що когнітивна негнучкість знижує рівень внутрішньої стабільності;

– між **навіюваністю і психологічною безпекою** – обернений зв'язок ($r_s = –0.920$), тобто підвищена навіюваність супроводжується вразливістю та емоційною нестійкістю;

– між **двома тестами критичного мислення (Старкі та Уотсон–Глейзер)** зафіксовано високий прямий зв'язок ($r_s = 0.943$), що свідчить про узгодженість результатів і валідність отриманих даних.

Таким чином, результати дослідження **підтвердили висунуту гіпотезу**: розвиток критичного мислення є важливим чинником підвищення психологічної безпеки студентів. Критичне мислення виступає своєрідним **психологічним захисним механізмом**, який дозволяє зберігати емоційну рівновагу, протистояти маніпуляціям, адекватно оцінювати інформацію та ефективно діяти в умовах стресу.

Отже, підвищення рівня критичного мислення студентської молоді є **важливою умовою формування психологічної стійкості**, саморегуляції та внутрішньої впевненості особистості в сучасних соціально-інформаційних реаліях.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного теоретичного та емпіричного дослідження можна зробити такі узагальнені висновки.

У першому розділі було здійснено теоретичний аналіз проблеми критичного мислення та психологічної безпеки особистості. З'ясовано, що критичне мислення виступає особливим видом розумової діяльності, спрямованої на аналіз, оцінку й перевірку достовірності інформації, а також на усвідомлене прийняття рішень у складних ситуаціях. Воно забезпечує здатність особистості до рефлексії, логічного судження, аргументованої оцінки подій і стійкості до маніпуляцій.

Психологічна безпека, у свою чергу, розглядається як динамічний стан внутрішньої стабільності, який дає змогу людині зберігати цілісність і ефективність діяльності в умовах зовнішніх викликів. Вона ґрунтується на поєднанні зовнішніх соціально-психологічних факторів і внутрішніх ресурсів особистості – самооцінки, емоційної стійкості, саморегуляції, впевненості у власних силах.

Таким чином, теоретичний аналіз показав, що саме розвиток критичного мислення є одним із провідних механізмів забезпечення психологічної безпеки, оскільки допомагає людині адекватно сприймати реальність, приймати усвідомлені рішення та зберігати внутрішню рівновагу навіть у кризових ситуаціях.

У другому розділі було проведено емпіричне дослідження, спрямоване на визначення рівня сформованості критичного мислення студентської молоді

та його взаємозв'язку з показниками психологічної безпеки. У дослідженні взяли участь 50 студентів Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Для збору емпіричних даних застосовано комплекс валідних психодіагностичних методик:

1) **Діагностика ригідності Г. Айзенка** – показала, що серед студентів переважає **середній рівень ригідності**, при цьому частина респондентів проявляє підвищену когнітивну жорсткість, що може знижувати гнучкість мислення та адаптивність.

2) **Адаптований тест критичного мислення Л. Старкі** – більшість студентів демонструє **середній і високий рівень критичного мислення**, що свідчить про здатність аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення.

3) **Тест «Конформність – навіюваність» (Клаучек, Деларю)** – результати показали **помірну схильність до навіюваності**, при цьому студенти з вищим рівнем критичного мислення менш піддатливі до соціального тиску.

4) **Тест Уотсона-Глейзера** – підтвердив результати тесту Старкі, середній рівень аналітичного мислення поєднується з високою когнітивною здатністю до оцінки інформації.

5) **Діагностика психологічної безпеки особистості І. Приходько** – більшість студентів має **середній або високий рівень психологічної безпеки**, що проявляється у стабільності, саморегуляції та здатності протистояти стресу.

У ході дослідження було проаналізовано взаємозв'язки між показниками **критичного мислення**, **рівня ригідності**, **конформності – навіюваності** та **психологічної безпеки студентів**. Для цього застосовано **коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (r_s)**, що дозволяє оцінити ступінь та напрямок зв'язку між змінними, навіть якщо вони не розподілені нормально.

Результати кореляційного аналізу показали:

1) Між **критичним мисленням за методикою Л. Старкі** та **психологічною безпекою за методикою І. Приходько** виявлено **дуже високий прямий зв'язок (r_s = 0.951, p < 0.01)**. Це свідчить, що студенти з більш розвиненим критичним мисленням демонструють **вищий рівень психологічної стійкості**, здатність до саморегуляції та опору деструктивним впливам соціального середовища.

2) Аналогічно, між **критичним мисленням за методикою Уотсон–Глейзера** та **психологічною безпекою** спостерігається **дуже високий прямий зв'язок (r_s = 0.95, p < 0.01)**. Це підтверджує, що **розвинене аналітичне мислення сприяє емоційній стійкості студентів**.

3) Між **критичним мисленням за Старкі** та **конформністю–навіюваністю (Клаучек-Деларю)** виявлено **дуже високий обернений зв'язок (r_s = –0.947, p < 0.01)**. Це свідчить, що **розвинене критичне мислення знижує схильність до навіюваності**, дозволяє студентам критично оцінювати інформацію та протистояти соціальному тиску.

4) Між **рівнем ригідності (Айзенк)** та **психологічною безпекою** виявлено **високий обернений зв'язок (r_s = –0.769, p < 0.01)**, що свідчить про те, що **висока ригідність знижує психологічну безпеку**, ускладнює адаптацію та зменшує ефективність саморегуляції.

5) Між **конформністю-навіюваністю** та **психологічною безпекою** також встановлено **дуже високий обернений зв'язок (r_s = –0.92, p < 0.01)**. Це демонструє, що **підвищена схильність до навіюваності супроводжується більшою емоційною вразливістю**.

6) Нарешті, між **результатами двох тестів критичного мислення (Старкі ↔ Уотсон–Глейзер)** зафіксовано **дуже високий прямий зв'язок (r_s = 0.943, p < 0.01)**. Це підтверджує **узгодженість методик** і достовірність вимірювання критичного мислення студентів.

Отже, проведене дослідження підтвердило **гіпотезу**: розвиток критичного мислення у студентів **позитивно впливає на психологічну безпеку**, підвищує емоційну стійкість, сприяє саморегуляції та знижує

схильність до навіюваності. Одночасно, **висока ригідність і конформність** виступають як фактори, що **знижують психологічну безпеку та когнітивну гнучкість**. Таким чином, отримані результати підкреслюють важливість **розвитку критичного мислення та психологічної самостійності** у студентів для формування стійкої психоемоційної адаптації в сучасних умовах інформаційного та соціального тиску.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптований тест критичного мислення Л. Старкі. URL: http://psydilab.univer.kharkov.ua/index.php/uk/rezultaty-raboty-2/128-razrabotkamodifikatsiya-i-adapt/test-kritichnogo-mislennyal-starki/129-adaptirovannyj-test-kriticheskogomyshleniya-l-starki

2. Айзенк Г.Ю. **Методика «Діагностика ригідності» URL:** https://studfile.net/preview/7327381/page:15/

3. Андрушко Я.С. Психокорекція: навчально-методичний посібник. Львів, 2017. 212 с

4. Балута, Г. Критичне мислення і когнітивні практики освіти. *Актуальні проблеми духовності.* 2019. № 20. С. 72-85.

5. Бойко С.Т. Психологічна безпека особистості в умовах розірваного інформаційного простору. *Психологія: теорія і практика*. 2019. Т. 1. Вип. 3. С. 32–43. URL: https://doi.org/10.31339/2617-9598-2019-1(3)-32-43

6. Бородчак М.В. Особливості політичних маніпуляцій у сучасному інформаційному просторі та способи протистояння їм. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2012. Вип. 30. С. 283–293.

7. Бучко В.Б. Психологічні аспекти резистентності до маніпуляції свідомостю. *Вісник Харківського національного університету. Серія «Психологія».* 2013. №1046. С. 222–225.

8. Вовк Т. В. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування особистості учня. *Педагогічна майстерня.* 2012. № 2 (14).

9. Вукіна Н.В., Дементієвська Н.П, Сущенко І.М. Критичне мислення: як цьому навчати : наук.-метод. посібник; за наук. ред. О.І. Пометун. Харків, 2007. 190 с.

10. Громова Н.М. Психологічні особливості установки на критичне мислення. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Т. 10. Вип. 27. С. 79–88. URL: http://nbuv.gov. ua/UJRN/appsuh_2015_10_27_9.

11. Громова Н.М. Проблема критичного мислення у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. *Педагогічний процес: теорія і практика.* 2014. Вип. 3. С. 133–136.

12. Застело А.О. До проблеми психологічної безпеки особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць. Серія «Психологічні науки»* / за ред. С.Д. Максименка. 2011. Вип. 3. С. 54-57. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2011/12.pdf

13. Ільницька І.А. Теоретичний аналіз соціально-психологічної безпеки особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Т. 2. №. 1. С. 137–141.

14. Климчук В.О. Психологія посттравматичного зростання: монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 125 с.

15. Козаченко, Н.П. Критичне мислення: граничні підходи та оптимальні шляхи. Кривий Ріг : КДПУ. 2017. № 18. С. 165-179.

16. Конверскій А. Критичне мислення. Підручник для студентів навчальних закладів вищої освіти усіх спеціальностей. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 437 с.

17. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (r-Спірмена). URL: eztests.xyz/criteria/spearmanr/

18. Клаучек С., Деларю В. **Тест «Конформність – навіюваність». URL:** chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://cdn.myresume.ru/wp-content/uploads/2022/06/test-komfortnost.pdf

19. Купенко О.В., Козинцева Т.О., Костенко А.М., Світайло Н.Д. Обґрунтування інтеграційної рамки для інтердисциплінарного дослідження

поняття «соціальна стійкість людини в громаді». *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences.* 2022. № 5 (2). С. 3–12. URL: 10.15421/342215

20. Куцепал С. Критичне мислення як засіб спротиву в інформаційній війні. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2022. Т. 3 № 54. С. 104–115. URL: https://doi.org/10.21564/2663-5704.54.265682

21. Куземко Л. В. Проблема формування у маибутніх педагогів критичного мислення та здатності вирішувати проблеми. *Молодий вчений.* 2017. Вип. 3 (43). С. 417-421. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/98.pdf

22. Лазос Г. П. Резільєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Т. 3.: Вип. 14. С. 26–64.

23. Лазорко О. Психологія безпеки особистості як суб'єкта професіоналізації: автореф. докт. психол. наук: спец. 19.00.01. Харків, 2017. 28 с.

24. Литвинчук А.І. Психологічна безпека особистості як актуальна проблема сучасної психології. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки».* 2021. Т 9. С. 154-161

25. Загальна психологія : підручник для студентів вищ. навч. Закладів / за загальною ред. акад. С. Д. Максименка. Київ: Форум, 2000. 543 с.

26. Оверчук В.А. Проблема психологічної безпеки особистості в умовах військового стану. *Наукові перспективи.* 2022. Т. 12. №. 30. С. 461–472.

27. Приходько І.І. Психологічна безпека особистості: феноменологія, концептуалізація, методологія досліджень. URL: Харків, 2010. URL: http://ndc.16mb.com/index.php/naukova-diialnist/79-konferentsii/91-psykholohichna-bezpeka-osobystosti-fenomenolohiia-kontseptualizatsiiametodolohiia-doslidzhen.

28. Приходько, І. І. Моделювання психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності з використанням психосемантичного методу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна.* 2012. Вип. 1. С. 174-185.

29. Приходько І.І. Діагностика психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності: посібник. Харків: НАНГУ, 2017. 76 с.

30. Пустовойт М.В. Механізми формування психологічної безпеки особистості. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Психологія.* 2017. Т. 22. №3(45). С. 71–79.

31. Тягло О. Післямова до статей Метью Ліпмана і Марка Вайнстейна. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2006. № 27.

32. Тягло О. Досвід засвоєння критичного мислення в українській вищій школі. *Філософія освіти.* 2017. № 2(21). С. 26-27. С. 240-257.

33. Терно С. Критичне мислення та інноваційні стратегії в історичній освіті: посібник для здобувачів ступеня вищої освіти магістра освітньопрофесіи ної програми «Середня освіта (Історія)». Запоріжжя: Запорізькии національнии університет, 2023. 120 с.

34. Терно С. Теорія розвитку критичного мислення : посібник для вчителя. *Запоріжжя*: *Запорізький національний університет*, 2011. 105 с.

35. Терно С. О. Критичне мислення: динаміка та сфера застосування. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету.* 2016. Вип. 46. С. 310-315. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21dbn=link&p21dbn=ujr n&z21id=&s21ref=10&s21cnr=20&s21stn=1&s21fmt=asp_meta&C21COM=S&2_S21P0 3=FILA=&2_S21STR=Npifznu_2016_46_58

36. Тести та поради щодо критичного мислення за методом Вотсона Глейзера. *Assessmentday.* URL: https://www.assessmentday.co.uk/watson-glaser-critical-thinking.htm#free-watson-glaser-practice-tests

37. Слюсаревський М.М. Психологічна безпека особистості в онтологічному та гносеологічному вимірах. *Наукові студії соціальної та політичної психології.* Т. 45. № 48. С. 7–26.

38. Стівен М. Саутвік, Денніс С. Чарні. Резилієнтінсть: мистецтво долати найбільші виклики життя. Пер. з англ. Ірини Куришко. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2022. 384 с.

39. Франкл В. Людина в пошуку справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків: КСД, 2020.160 с.

40. Фріт К. Формування розуму. Як мозок створює наш духовний світ / пер. з англ. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 272 с.

41. Хачумян Т. І. Формування критичного мислення студентів вищих навчальних закладів засобами інформаційних технологій : автор. … канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2005. 25 с.

42. Чаплак Я. В., Марчук М. Роль критичного мислення у творчих пошуках «внутрішнього камертону душі» особистості. 2011. № 4.

43. Чепелєва Н. В. Людина як суб'єкт самопроектування. Психологія людини: свідомість і реальність : збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (30–31 жовтня 2018 року, Ніжин) / за ред. М. В. Папучі. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 297 с. С. 3–4.

44. Харченко А. Психологічна безпека особистості викладача вишу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2012. № 2 (2). С. 443–450.

45. Afolabi O., Baloguna, A. Impacts of psychological security, emotional intelligence and self-efficacy on undergraduates' life satisfaction. Psychological thought. 2017. Т. 10. № 2. С. 247–261.

46. Backes, A., Swab, A. (2019). Cognitive warfare: The Russian threat to election integrity in the Baltic states. Belfer Center for Science and International Afairs, Harvard Kennedy School. Available at: URL: https://www.belfercenter.org/sites/default/files/2019-11/

47. Ennis, R.H. A taxonomy for critical thinking dispositions and abilities. Teaching thinking skills : Theory and practice / Ed. by J. Baron, R. Sternberrg. N.Y., 1987. 243 p.

48. Halpern D. F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. Third edition. Mahwah, New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, 1996. 205 p.

49. James W. The principles of psychology. URL: http://ebooks.adelaide.edu.au/j/james/william/principles/index.html

50. Kahneman D. Thinking Fast and Slow. Farrar, Straus and Giroux. New York. 2011. 512 pp.

51. Klooster D. What is critical thinking. Thinking Classroom. No 4. H. 36–40.

52. Kurtz Paul. Science, critical thinking, and the new skepticism. Santa Rosa, CA, 1999. 321 p.

53. Lipman M. Thinking in education. Cambridge : Cambridge university press, 1991. 188 p.

54. Lipman M. Critical thinking: What can it be?. Institute of Critical Thinking. Resource Publication, 1988. Series 1. № 1. 12 p.

55. Mason M. Critical Thinking and Learning. Singapore : Blackwell Publishing, 2008. 111 p.

56. Paul R. Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World. Rohnert Park, C A : Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ., 1990. 575 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати емпіричної таблиці за методикою «Діагностика ригідності» Г. Айзенка (n=50)

№ респондента	Вік	Рівень ригідності (бали)	Рівень ригідності (ступінь)
1	18	5	Низький
2	18	8	Середній
3	19	10	Середній
4	18	6	Низький
5	19	7	Середній
6	19	9	Середній
7	19	13	Середній
8	20	15	Високий
9	20	11	Середній
10	19	14	Високий
11	20	12	Середній
12	19	6	Низький
13	20	8	Середній
14	20	9	Середній
15	21	11	Середній
16	21	13	Середній
17	20	5	Низький
18	21	10	Середній
19	21	16	Високий
20	20	15	Високий
21	21	14	Високий
22	21	9	Середній
23	21	6	Низький
24	21	8	Середній
25	22	12	Середній
26	22	11	Середній
27	22	13	Середній
28	21	10	Середній
29	22	7	Середній
30	21	6	Низький
31	18	5	Низький
32	19	9	Середній
33	20	10	Середній

34	19	14	Високий
35	20	8	Середній
36	21	7	Середній
37	21	12	Середній
38	21	15	Високий
39	21	13	Середній
40	20	6	Низький
41	22	11	Середній
42	22	9	Середній
43	21	8	Середній
44	22	10	Середній
45	22	14	Високий
46	21	7	Середній
47	22	6	Низький
48	22	13	Середній
49	21	9	Середній
50	22	15	Високий

Додаток Б

Повна таблиця результатів тесту критичного мислення Л. Старкі серед студентів (n = 50)

№ респондента	Вік	Сума балів (0–27)	Рівень критичного мислення
1	18	7	Низький
2	18	12	Середній
3	19	15	Середній
4	18	9	Середній
5	19	18	Середній
6	19	21	Високий
7	20	5	Низький
8	20	10	Середній
9	19	14	Середній
10	19	8	Низький
11	20	11	Середній
12	19	16	Середній
13	20	19	Високий
14	20	13	Середній
15	21	22	Високий
16	21	17	Середній
17	20	6	Низький
18	21	20	Високий
19	21	24	Високий
20	20	9	Середній
21	21	12	Середній
22	21	8	Низький
23	22	10	Середній
24	22	14	Середній
25	22	16	Середній
26	21	11	Середній
27	22	13	Середній
28	21	7	Низький
29	22	18	Середній
30	21	15	Середній
31	18	6	Низький
32	19	9	Середній
33	20	17	Середній
34	19	19	Високий
35	20	21	Високий
36	21	10	Середній
37	21	12	Середній
38	21	23	Високий

39	21	14	Середній
40	20	8	Низький
41	22	11	Середній
42	22	13	Середній
43	21	9	Середній
44	22	20	Високий
45	22	15	Середній
46	21	7	Низький
47	22	18	Середній
48	22	12	Середній
49	21	16	Середній
50	22	22	Високий

Додаток В

Повна таблиця результатів тесту «Конформність – навіюваність»

(n = 50)

№	Вік	Сума балів (0–20)	Рівень конформності
1	18	5	Низький
2	18	8	Середній
3	19	10	Середній
4	18	6	Низький
5	19	12	Середній
6	19	9	Середній
7	19	13	Середній
8	20	14	Високий
9	20	11	Середній
10	19	15	Високий
11	20	7	Середній
12	19	6	Низький
13	20	8	Середній
14	20	9	Середній
15	21	11	Середній
16	21	13	Середній
17	20	5	Низький
18	21	10	Середній
19	21	16	Високий
20	20	15	Високий
21	21	14	Високий
22	21	9	Середній
23	21	6	Низький
24	21	8	Середній
25	22	12	Середній
26	22	11	Середній
27	22	13	Середній
28	21	10	Середній
29	22	7	Середній
30	21	6	Низький
31	18	5	Низький
32	19	9	Середній
33	20	10	Середній
34	19	14	Високий

35	20	8	Середній
36	21	7	Середній
37	21	12	Середній
38	21	15	Високий
39	21	13	Середній
40	20	6	Низький
41	22	11	Середній
42	22	9	Середній
43	21	8	Середній
44	22	10	Середній
45	22	14	Високий
46	21	7	Середній
47	22	6	Низький
48	22	13	Середній
49	21	9	Середній
50	22	15	Високий

Додаток Д

Повна таблиця результатів тесту Уотсона – Глейзера серед студентів (n = 50)

№ респондента	Вік	Загальний бал (0–80)	Рівень критичного мислення
1	18	28	Низький
2	18	35	Середній
3	19	41	Середній
4	18	31	Низький
5	19	46	Середній
6	19	52	Середній
7	19	55	Середній
8	20	60	Високий
9	20	48	Середній
10	19	63	Високий
11	20	39	Середній
12	19	33	Середній
13	20	42	Середній
14	20	49	Середній
15	21	58	Високий
16	21	54	Середній
17	20	26	Низький
18	21	61	Високий
19	21	64	Високий
20	20	38	Середній
21	21	47	Середній
22	21	32	Низький
23	21	40	Середній
24	21	44	Середній
25	22	50	Середній
26	22	56	Середній
27	22	58	Високий
28	21	45	Середній
29	22	53	Середній
30	21	29	Низький
31	18	30	Низький
32	19	43	Середній
33	20	57	Високий
34	19	61	Високий
35	20	48	Середній
36	21	36	Середній

37	21	51	Середній
38	21	66	Високий
39	21	50	Середній
40	20	33	Середній
41	22	39	Середній
42	22	46	Середній
43	21	41	Середній
44	22	63	Високий
45	22	55	Середній
46	21	27	Низький
47	22	59	Високий
48	22	40	Середній
49	21	49	Середній
50	22	65	Високий

Додаток Ж

Повна таблиця результатів методики І. Приходько «Діагностика психологічної безпеки особистості» (n = 50)

№	Вік	Загальний бал (0–100)	Рівень психологічної безпеки
1	18	46	Низький
2	18	58	Середній
3	19	62	Середній
4	18	48	Низький
5	19	70	Середній
6	19	77	Високий
7	19	68	Середній
8	20	81	Високий
9	20	73	Середній
10	19	85	Високий
11	20	63	Середній
12	19	52	Середній
13	20	66	Середній
14	20	75	Високий
15	21	78	Високий
16	21	69	Середній
17	20	43	Низький
18	21	82	Високий
19	21	87	Високий
20	20	61	Середній
21	21	72	Середній
22	21	49	Низький
23	21	60	Середній
24	21	65	Середній
25	22	74	Середній
26	22	76	Високий
27	22	80	Високий
28	21	67	Середній
29	22	71	Середній
30	21	47	Низький
31	18	45	Низький
32	19	59	Середній
33	20	72	Середній
34	19	81	Високий
35	20	78	Високий
36	21	64	Середній
37	21	70	Середній

38	21	85	Високий
39	21	66	Середній
40	20	50	Середній
41	22	62	Середній
42	22	69	Середній
43	21	61	Середній
44	22	83	Високий
45	22	75	Високий
46	21	48	Низький
47	22	79	Високий
48	22	63	Середній
49	21	70	Середній
50	22	86	Високий

Додаток К

Зведена таблиця результатів емпіричного дослідження (n = 50)

№ респондента	Діагностика ригідності (Айзенк)	Критичне мислення (Л. Старкі, 0–27)	Конформність–навіюваність (Клаучек–Деларю, 0–30)	Критичне мислення (Уотсон–Глейзер, 0–80)	Психологічна безпека (І. Приходько, 0–100)
1	15	14	17	28	46
2	12	16	15	35	58
3	10	18	13	41	62
4	17	13	19	31	48
5	9	19	14	46	70
6	8	22	11	52	77
7	14	20	13	55	68
8	11	23	10	60	81
9	13	21	11	48	73
10	10	25	9	63	85
11	12	18	15	39	63
12	15	16	18	33	52
13	13	20	12	42	66
14	11	21	11	49	75
15	8	25	8	58	78
16	10	22	11	54	69
17	18	12	20	26	43
18	9	24	10	61	82
19	10	25	9	64	87
20	13	19	13	38	61
21	11	20	12	47	72
22	16	14	18	32	49
23	12	18	14	40	60
24	9	20	13	44	65
25	8	21	12	50	74
26	9	23	11	56	76
27	7	25	10	58	80
28	10	20	14	45	67
29	11	21	12	53	71
30	15	13	19	29	47
31	17	15	17	30	45
32	12	19	14	43	59
33	9	24	10	57	72
34	10	23	9	61	81

35	8	25	9	48	78
36	13	19	13	36	64
37	11	21	12	51	70
38	10	25	9	66	85
39	12	20	13	50	66
40	14	17	16	33	50
41	11	19	12	39	62
42	10	21	11	46	69
43	13	20	13	41	61
44	9	24	10	63	83
45	8	23	11	55	75
46	16	12	19	27	48
47	9	25	9	59	79
48	12	18	14	40	63
49	11	20	13	49	70
50	10	26	8	65	86

Додаток Л

Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між показниками:

Старкі ↔ Приходько

N	Значення А	Ранг А	Значення В	Ранг В	d (ранг А - ранг В)	d^2
1	14	5.5	46	3	2.5	6.25
2	16	8.5	58	10	-1.5	2.25
3	18	12.5	62	15.5	-3	9
4	13	3.5	48	5.5	-2	4
5	19	17	70	28	-11	121
6	22	34.5	77	38	-3.5	12.25
7	20	23.5	68	24	-0.5	0.25
8	23	37.5	81	43.5	-6	36
9	21	30.5	73	33	-2.5	6.25
10	25	46	85	47.5	-1.5	2.25
11	18	12.5	63	17.5	-5	25
12	16	8.5	52	9	-0.5	0.25
13	20	23.5	66	21.5	2	4
14	21	30.5	75	35.5	-5	25
15	25	46	78	39.5	6.5	42.25
16	22	34.5	69	25.5	9	81
17	12	1.5	43	1	0.5	0.25
18	24	41	82	45	-4	16
19	25	46	87	50	-4	16
20	19	17	61	13.5	3.5	12.25
21	20	23.5	72	31.5	-8	64
22	14	5.5	49	7	-1.5	2.25
23	18	12.5	60	12	0.5	0.25
24	20	23.5	65	20	3.5	12.25
25	21	30.5	74	34	-3.5	12.25
26	23	37.5	76	37	0.5	0.25
27	25	46	80	42	4	16
28	20	23.5	67	23	0.5	0.25
29	21	30.5	71	30	0.5	0.25
30	13	3.5	47	4	-0.5	0.25
31	15	7	45	2	5	25
32	19	17	59	11	6	36
33	24	41	72	31.5	9.5	90.25
34	23	37.5	81	43.5	-6	36
35	25	46	78	39.5	6.5	42.25
36	19	17	64	19	-2	4

37	21	30.5	70	28	2.5	6.25
38	25	46	85	47.5	-1.5	2.25
39	20	23.5	66	21.5	2	4
40	17	10	50	8	2	4
41	19	17	62	15.5	1.5	2.25
42	21	30.5	69	25.5	5	25
43	20	23.5	61	13.5	10	100
44	24	41	83	46	-5	25
45	23	37.5	75	35.5	2	4
46	12	1.5	48	5.5	-4	16
47	25	46	79	41	5	25
48	18	12.5	63	17.5	-5	25
49	20	23.5	70	28	-4.5	20.25
50	26	50	86	49	1	1
Разом		1275		1275	0	1023

Результат: r_s = 0.951

Критичне значення для N = 50

N	p	
	0.05	0.01
50	**0.27**	**0.35**

Відповідь: H0 відкидається. Кореляція між A та B статистично значуща.

Додаток М

Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між показниками: Уотсон–Глейзер ↔ Приходько

N	Значення A	Ранг A	Значення B	Ранг B	d (ранг A - ранг B)	d^2
1	28	3	46	3	0	0
2	35	10	58	10	0	0
3	41	17.5	62	15.5	2	4
4	31	6	48	5.5	0.5	0.25
5	46	23.5	70	28	-4.5	20.25
6	52	33	77	38	-5	25
7	55	36.5	68	24	12.5	156.25
8	60	43	81	43.5	-0.5	0.25
9	48	26.5	73	33	-6.5	42.25
10	63	46.5	85	47.5	-1	1
11	39	13.5	63	17.5	-4	16
12	33	8.5	52	9	-0.5	0.25
13	42	19	66	21.5	-2.5	6.25
14	49	28.5	75	35.5	-7	49
15	58	40.5	78	39.5	1	1
16	54	35	69	25.5	9.5	90.25
17	26	1	43	1	0	0
18	61	44.5	82	45	-0.5	0.25
19	64	48	87	50	-2	4
20	38	12	61	13.5	-1.5	2.25
21	47	25	72	31.5	-6.5	42.25
22	32	7	49	7	0	0
23	40	15.5	60	12	3.5	12.25
24	44	21	65	20	1	1
25	50	30.5	74	34	-3.5	12.25
26	56	38	76	37	1	1
27	58	40.5	80	42	-1.5	2.25
28	45	22	67	23	-1	1
29	53	34	71	30	4	16
30	29	4	47	4	0	0
31	30	5	45	2	3	9
32	43	20	59	11	9	81
33	57	39	72	31.5	7.5	56.25
34	61	44.5	81	43.5	1	1
35	48	26.5	78	39.5	-13	169
36	36	11	64	19	-8	64

37	51	32	70	28	4	16
38	66	50	85	47.5	2.5	6.25
39	50	30.5	66	21.5	9	81
40	33	8.5	50	8	0.5	0.25
41	39	13.5	62	15.5	-2	4
42	46	23.5	69	25.5	-2	4
43	41	17.5	61	13.5	4	16
44	63	46.5	83	46	0.5	0.25
45	55	36.5	75	35.5	1	1
46	27	2	48	5.5	-3.5	12.25
47	59	42	79	41	1	1
48	40	15.5	63	17.5	-2	4
49	49	28.5	70	28	0.5	0.25
50	65	49	86	49	0	0
Разом		1275		1275	0	1033

Результат: r_s = 0.95

Критичне значення для N = 50

N	p	
	0.05	0.01
50	**0.27**	**0.35**

Відповідь: H0 відкидається. Кореляція між A та B статистично значуща.

Додаток Н

Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між показниками:

Старкі ↔ Клаучек–Деларю

N	Значення А	Ранг А	Значення В	Ранг В	d (ранг А - ранг В)	d^2
1	14	5.5	17	43.5	-38	1444
2	16	8.5	15	40.5	-32	1024
3	18	12.5	13	30.5	-18	324
4	13	3.5	19	48	-44.5	1980.25
5	19	17	14	37	-20	400
6	22	34.5	11	17	17.5	306.25
7	20	23.5	13	30.5	-7	49
8	23	37.5	10	11	26.5	702.25
9	21	30.5	11	17	13.5	182.25
10	25	46	9	5.5	40.5	1640.25
11	18	12.5	15	40.5	-28	784
12	16	8.5	18	45.5	-37	1369
13	20	23.5	12	23.5	0	0
14	21	30.5	11	17	13.5	182.25
15	25	46	8	1.5	44.5	1980.25
16	22	34.5	11	17	17.5	306.25
17	12	1.5	20	50	-48.5	2352.25
18	24	41	10	11	30	900
19	25	46	9	5.5	40.5	1640.25
20	19	17	13	30.5	-13.5	182.25
21	20	23.5	12	23.5	0	0
22	14	5.5	18	45.5	-40	1600
23	18	12.5	14	37	-24.5	600.25
24	20	23.5	13	30.5	-7	49
25	21	30.5	12	23.5	7	49
26	23	37.5	11	17	20.5	420.25
27	25	46	10	11	35	1225
28	20	23.5	14	37	-13.5	182.25
29	21	30.5	12	23.5	7	49
30	13	3.5	19	48	-44.5	1980.25
31	15	7	17	43.5	-36.5	1332.25
32	19	17	14	37	-20	400
33	24	41	10	11	30	900
34	23	37.5	9	5.5	32	1024
35	25	46	9	5.5	40.5	1640.25
36	19	17	13	30.5	-13.5	182.25

37	21	30.5	12	23.5	7	49
38	25	46	9	5.5	40.5	1640.25
39	20	23.5	13	30.5	-7	49
40	17	10	16	42	-32	1024
41	19	17	12	23.5	-6.5	42.25
42	21	30.5	11	17	13.5	182.25
43	20	23.5	13	30.5	-7	49
44	24	41	10	11	30	900
45	23	37.5	11	17	20.5	420.25
46	12	1.5	19	48	-46.5	2162.25
47	25	46	9	5.5	40.5	1640.25
48	18	12.5	14	37	-24.5	600.25
49	20	23.5	13	30.5	-7	49
50	26	50	8	1.5	48.5	2352.25
Разом		1275		1275	0	40542.5

Результат: r_s = -0.947

Критичне значення для N = 50

N	p	
	0.05	0.01
50	**0.27**	**0.35**

Відповідь: H0 відкидається. Кореляція між A та B статистично значуща.

Додаток П

Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між показниками:

Айзенк ↔ Приходько

N	Значення А	Ранг А	Значення В	Ранг В	d (ранг А - ранг В)	d^2
1	15	44	46	3	41	1681
2	12	32.5	58	10	22.5	506.25
3	10	18	62	15.5	2.5	6.25
4	17	48.5	48	5.5	43	1849
5	9	10	70	28	-18	324
6	8	4	77	38	-34	1156
7	14	41.5	68	24	17.5	306.25
8	11	26	81	43.5	-17.5	306.25
9	13	38	73	33	5	25
10	10	18	85	47.5	-29.5	870.25
11	12	32.5	63	17.5	15	225
12	15	44	52	9	35	1225
13	13	38	66	21.5	16.5	272.25
14	11	26	75	35.5	-9.5	90.25
15	8	4	78	39.5	-35.5	1260.25
16	10	18	69	25.5	-7.5	56.25
17	18	50	43	1	49	2401
18	9	10	82	45	-35	1225
19	10	18	87	50	-32	1024
20	13	38	61	13.5	24.5	600.25
21	11	26	72	31.5	-5.5	30.25
22	16	46.5	49	7	39.5	1560.25
23	12	32.5	60	12	20.5	420.25
24	9	10	65	20	-10	100
25	8	4	74	34	-30	900
26	9	10	76	37	-27	729
27	7	1	80	42	-41	1681
28	10	18	67	23	-5	25
29	11	26	71	30	-4	16
30	15	44	47	4	40	1600
31	17	48.5	45	2	46.5	2162.25
32	12	32.5	59	11	21.5	462.25
33	9	10	72	31.5	-21.5	462.25
34	10	18	81	43.5	-25.5	650.25
35	8	4	78	39.5	-35.5	1260.25
36	13	38	64	19	19	361
37	11	26	70	28	-2	4
38	10	18	85	47.5	-29.5	870.25

39	12	32.5	66	21.5	11	121
40	14	41.5	50	8	33.5	1122.25
41	11	26	62	15.5	10.5	110.25
42	10	18	69	25.5	-7.5	56.25
43	13	38	61	13.5	24.5	600.25
44	9	10	83	46	-36	1296
45	8	4	75	35.5	-31.5	992.25
46	16	46.5	48	5.5	41	1681
47	9	10	79	41	-31	961
48	12	32.5	63	17.5	15	225
49	11	26	70	28	-2	4
50	10	18	86	49	-31	961
Разом		1275		1275	0	36834

Результат: r_s = -0.769

Критичне значення для N = 50

N	p	
	0.05	0.01
50	**0.27**	**0.35**

Відповідь: H0 відкидається. Кореляція між A та B статистично значуща.

Додаток Р

Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між показниками: Клаучек–Деларю ↔ Приходько

N	Значення A	Ранг A	Значення B	Ранг B	d (ранг A - ранг B)	d^2
1	17	43.5	46	3	40.5	1640.25

2	15	40.5	58	10	30.5	930.25
3	13	30.5	62	15.5	15	225
4	19	48	48	5.5	42.5	1806.25
5	14	37	70	28	9	81
6	11	17	77	38	-21	441
7	13	30.5	68	24	6.5	42.25
8	10	11	81	43.5	-32.5	1056.25
9	11	17	73	33	-16	256
10	9	5.5	85	47.5	-42	1764
11	15	40.5	63	17.5	23	529
12	18	45.5	52	9	36.5	1332.25
13	12	23.5	66	21.5	2	4
14	11	17	75	35.5	-18.5	342.25
15	8	1.5	78	39.5	-38	1444
16	11	17	69	25.5	-8.5	72.25
17	20	50	43	1	49	2401
18	10	11	82	45	-34	1156
19	9	5.5	87	50	-44.5	1980.25
20	13	30.5	61	13.5	17	289
21	12	23.5	72	31.5	-8	64
22	18	45.5	49	7	38.5	1482.25
23	14	37	60	12	25	625
24	13	30.5	65	20	10.5	110.25
25	12	23.5	74	34	-10.5	110.25
26	11	17	76	37	-20	400
27	10	11	80	42	-31	961
28	14	37	67	23	14	196
29	12	23.5	71	30	-6.5	42.25
30	19	48	47	4	44	1936
31	17	43.5	45	2	41.5	1722.25
32	14	37	59	11	26	676
33	10	11	72	31.5	-20.5	420.25
34	9	5.5	81	43.5	-38	1444
35	9	5.5	78	39.5	-34	1156
36	13	30.5	64	19	11.5	132.25
37	12	23.5	70	28	-4.5	20.25
38	9	5.5	85	47.5	-42	1764
39	13	30.5	66	21.5	9	81
40	16	42	50	8	34	1156
41	12	23.5	62	15.5	8	64
42	11	17	69	25.5	-8.5	72.25
43	13	30.5	61	13.5	17	289
44	10	11	83	46	-35	1225
45	11	17	75	35.5	-18.5	342.25
46	19	48	48	5.5	42.5	1806.25
47	9	5.5	79	41	-35.5	1260.25
48	14	37	63	17.5	19.5	380.25
49	13	30.5	70	28	2.5	6.25
50	8	1.5	86	49	-47.5	2256.25
Разом		1275		1275	0	39993

Результат: r_s = -0.92

Критичне значення для N = 50

N	p	
	0.05	0.01
50	**0.27**	**0.35**

Відповідь: H0 відкидається. Кореляція між A та B статистично значуща.

Додаток С

Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена між показниками: Старкі ↔ Уотсон–Глейзер

N	Значення A	Ранг A	Значення B	Ранг B	d (ранг A - ранг B)	d^2
1	14	5.5	28	3	2.5	6.25

2	16	8.5	35	10	-1.5	2.25
3	18	12.5	41	17.5	-5	25
4	13	3.5	31	6	-2.5	6.25
5	19	17	46	23.5	-6.5	42.25
6	22	34.5	52	33	1.5	2.25
7	20	23.5	55	36.5	-13	169
8	23	37.5	60	43	-5.5	30.25
9	21	30.5	48	26.5	4	16
10	25	46	63	46.5	-0.5	0.25
11	18	12.5	39	13.5	-1	1
12	16	8.5	33	8.5	0	0
13	20	23.5	42	19	4.5	20.25
14	21	30.5	49	28.5	2	4
15	25	46	58	40.5	5.5	30.25
16	22	34.5	54	35	-0.5	0.25
17	12	1.5	26	1	0.5	0.25
18	24	41	61	44.5	-3.5	12.25
19	25	46	64	48	-2	4
20	19	17	38	12	5	25
21	20	23.5	47	25	-1.5	2.25
22	14	5.5	32	7	-1.5	2.25
23	18	12.5	40	15.5	-3	9
24	20	23.5	44	21	2.5	6.25
25	21	30.5	50	30.5	0	0
26	23	37.5	56	38	-0.5	0.25
27	25	46	58	40.5	5.5	30.25
28	20	23.5	45	22	1.5	2.25
29	21	30.5	53	34	-3.5	12.25
30	13	3.5	29	4	-0.5	0.25
31	15	7	30	5	2	4
32	19	17	43	20	-3	9
33	24	41	57	39	2	4
34	23	37.5	61	44.5	-7	49
35	25	46	48	26.5	19.5	380.25
36	19	17	36	11	6	36
37	21	30.5	51	32	-1.5	2.25
38	25	46	66	50	-4	16
39	20	23.5	50	30.5	-7	49
40	17	10	33	8.5	1.5	2.25
41	19	17	39	13.5	3.5	12.25
42	21	30.5	46	23.5	7	49
43	20	23.5	41	17.5	6	36
44	24	41	63	46.5	-5.5	30.25
45	23	37.5	55	36.5	1	1
46	12	1.5	27	2	-0.5	0.25
47	25	46	59	42	4	16
48	18	12.5	40	15.5	-3	9
49	20	23.5	49	28.5	-5	25
50	26	50	65	49	1	1
Разом		1275		1275	0	1193.5

Результат: r_s = 0.943

Критичне значення для N = 50

N	p	
	0.05	0.01
50	**0.27**	**0.35**

Відповідь: H0 відкидається. Кореляція між A та B статистично значуща.